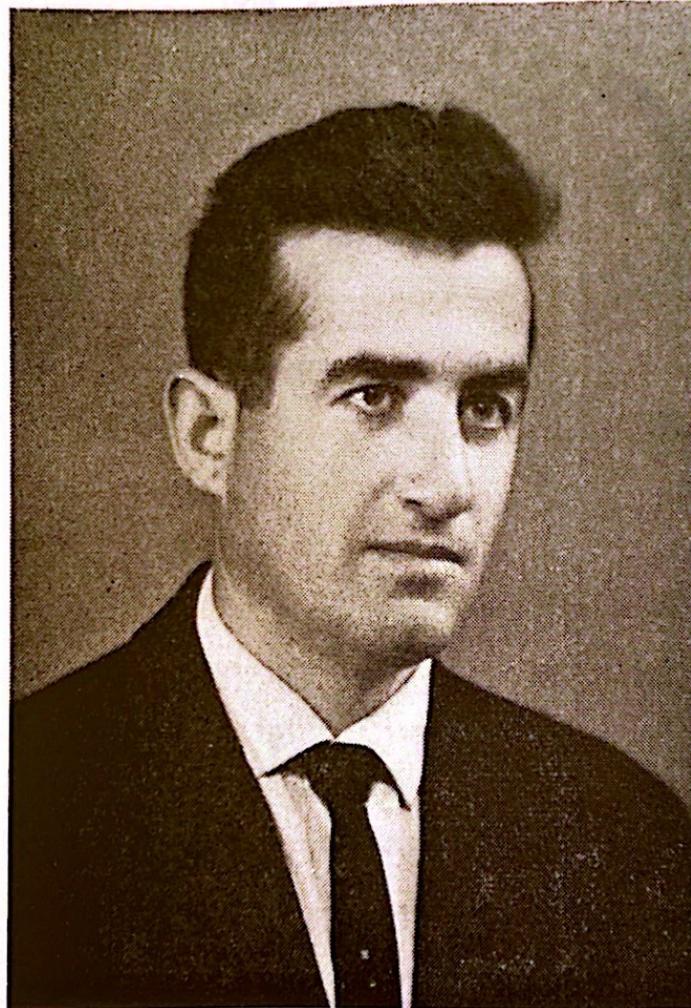


נר למשה





משה ופני (ופנירסקי) ז"ל
נולד י"ב אדר תרצ"ו
נפל כ"ט אייר תשכ"ו

מִכְתָּם לְדָוִד סִדְרָה

שְׁמַרְנִי אֵל פִּי־חֲסִיתִי בָּךְ:

אָמַרְתָּ לִּי אֲדֹנָי אַתָּה

טוֹבְתִי בַל-עָלִיךָ:

לְקוֹשִׁים אֲשֶׁר-בְּאֶרֶץ הַמָּה

וְאֲדִירִי כָל-חֲפְצֵי-בָם:

יָרְבוּ עֲצָכוֹתֶם אַחַר מְהָרוּ

בַל-אֲסִיךְ נִסְפִיהֶם מִדָּם

וּבַל-אֲשָׂא אֶת-שְׁמוֹתֶם עַל-שִׁפְתֵי:

יְיָ מִנְתַּחֲלָקִי וְכוֹסִי

אַתָּה תוֹמִיךָ גּוֹרְלִי:

חֲבָלִים נִפְלוּ-לִי בַנְּעִימִים

אַחַח-נַחֲלַת שְׁפָרָה עָלִי:

אֲבָרְךָ אֶת-יְיָ אֲשֶׁר יַעֲצָנִי

אֶף-לִילוֹת יִסְרוּנִי כְלִיּוֹתַי:

שׁוֹיֵתִי יְיָ לְגִגְדִי תָמִיד

כִּי מִיָּמִינִי בַל-אָמוּט:

לָכֵן שָׁמַח לְבִי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי

אֶף-בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לְבָטָח:

כִּי לֹא-תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשֹׂאֵל

לֹא-תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרֵאוֹת שְׁחַת:

תוֹדִיעֲנִי אֵרַח חַיִּים

שִׁבְעַת שְׁמֹחוֹת אֶת-פִּנְיֶךָ

נְעִמּוֹת בִּימִינְךָ נְצַח:

טקס האזכרה

היה זה ביום כ"ט באייר תשכ"ח יום השנה לנפילתו של משה בקרב על הגנת המולדת.

בחצר בית הספר „מורשה" אשר ברמת גן התכנס אט אט בתוגה ובכאב עמוק קהל רב. צבור נכבד של מחנכים, מורים, רבנים, תלמידים והורים ובני משפחתו של המנוח אשר באו לטקס אזכרה.

בזה אחר זה עלו המספידים לשאת דבריהם. סגן ראש העיר מר פלדמן, אם המנוח, המפקחת הגב' ליפשיץ, הרב טכורש, הרב דרמר, הרב ידידיה פרנקל ומר נהוראי. כל אחד מהם העלה קוים לדמותו של משה כמורה וכמחנך דגול, כדמות רוחנית ואצילה אשר הקדיש כל חייו להרמת קרן מפעל חייו הוא בית ספרו. משה אשר לא חסך מזמנו מכוחו וממרצו ועשה הכל לקדום בית הספר, להעלאת רמתו הלימודית ולהקניית ידע מירבי בכל האמצעים הקיימים לתלמידיו הרבים.

כאות הוקרה והערכה לעבודתו המסורה והברוכה של המנוח החליטה מחלקת החינוך של עיריית רמת גן בשותף עם הנהלת בית הספר להנציח זכרו של מנהלו היקר בקריאת שם בית הספר בשם „מורשת משה".

בגמר טקס האזכרה הוסר הלוט על ידי רעיית המנוח מעל השלט הנושא את השם „מורשת משה".

באולם הכניסה של בית הספר הוצבה תמונתו של המנוח. מפעל הנצחה חשוב זה ישמש מקור עדוד ונחמה לתלמידיו הרבים אשר ימשיכו בדרך בה התווה להם מחנכם ומנהלם האהוב. רוחו של משה תשרה לעד בין כתלי בית הספר אותו כונן באהבה ובמסירות ללא גבול.

משה ידיד הילדים וריע לאנשים

אתה אשר רצית להביא שמש חדשה עבורם... מחזיק הנך
בשמשות הרבות של עמודי שחר חדשים, הלא תראה את הילדים
ההופכים לאנשים עומדים על שרידי החורבן וההרס, שולטים
בעושר אשר אין גדול ממנו, עושר לבבם הגאה בנצחון אבותיהם,
במלחמת מוריהם ובגבורת העם.

יקיר הנבחרים

מי יתן וישאך זכרך חי בלב כל אוהביך הגדלים בשמש זו
לכונן את שערי היכלנו המתחדש.

עתה שכה רחקה

וכה קרבת אלינו.

מ ש ה

נצר לשתי משפחות מיוחסות בפולין. סבו (מצד אביו) ר' צבי (הערש) ופנירסקי מבריסק דליטא היה תלמיד-חכם, מורו ומחנך בנו הבכור של הרב חיים סלוייצקי ז"ל. הסב השני ר' משה רוזנבלום הכהן מלודז — מוכר היה כצדיק מופלג בתורה, מפורסם ומכובד בין חסידי גור.

הסבתא, מרת רבקה היתה גיסתו של רבי עקיבא אייגר ז"ל. משה נולד לשרה ויואל ופנירסקי ב"ב באדר תרצ"ו בת"א. בגיל 5 נכנס לביה"ס „לבנים-מזרחי" בנוה-שאנן. את השכלתו התיכונית קבל בגמנסיה „ישורון" בפ"ת. אחר בחינות הבגרות התגייס לצבא בו שרת כקשר בסיירת חיל-השריון. בגמר השרות נכנס ללמוד פיזיוטרפיה. לאחר שנתיים של למוד במסגרת בית-החולים „אסף-הרופא" נטש למודיו שם, ועבר להוראה מקצוע בו מצא את יעודו בחיים.

תחילה עבד כסגן מנהל ב"ס בבאר-שבע. בשנת תשכ"ב נשא לאשה את בתיה בת ר' מרדכי סלומון ז"ל. עם גמר השתלמות המנהלים שנערכה באוניברסיטה העברית בירושלים קבל את הנהלת ביה"ס „מורשה" בר"ג לו מסר את כל מרצו וכוחותיו בפתוחו עד הרגע שגויס ב-18.5.67.

בכ"ט אייר תשכ"ז (8.6.67) נפל בסיני על הגנת המולדת. והובא לקבורה ארעית בבארי.

ביום ט"ז אייר תשכ"ח הועבר מבארי והובא למנוחת עולמים, בבית העלמין בקרית-שאול.

ביום כ"ט אייר תשכ"ח, נערכה בבית ספר „מורשה" ברמת-גן אזכרה לזכרו, מטעם המחלקה לחינוך בעיריית רמת-גן והנהלת בית הספר. באותו מעמד הוסב שם בית הספר ל„מורשת משה", ע"ש משה הי"ד.

השאיר אשה ושני ילדים, צבי בן ארבע ורבקה בת שנה.

ת.נ.צ.ב.ה.

הרב יצחק ידידיה פרנקל

„מנשרים קלו ומאריות גברו“

דרגא עליונה זו של שלמות החומר והרוח, חיים של קדוש השם המסתיימים על ידי מוות על קדוש השם, הנה מנת חלקם ונחלתם של בני עליה מעטים מאד.

רבי עקיבא גדול מקדשי השם, הרביץ תורה ברבים מתוך מסירות נפש, וחי חיים של קדוש השם בכל המובנים, ובהגיע שעת מותו על קדוש השם — ע"י הרומאים — מספרים חז"ל במסכת ברכות, „אמר לתלמידיו, כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה „בכל נפשך“ אפילו בשעה שנוטל את נפשך, ועכשיו שהגיע לידי ולא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו, יצאה בת קול: אשריך רבי עקיבא, שיצאה נשמתך באחד וכו', אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא“.

משה ופנירסקי ז"ל היה מבני העליה המעטים שחי חיים שיש בהם משום קדוש השם, הרביץ תורה, חינך דור של תלמידים, שעבורם היה דוגמא אישית של מדות טובות של מוסר יהודי, של חיי יושר טהורים לפי התורה והמסורת.

והנה הגיעה השעה לצאת לקרב על משמר ארצנו ועל הצלת חיי העם. משה הרגיש שזוהי מלחמת מצוה, על משמר ארצנו וערי אלקינו, ועל כן יצא לקרב, לא רק מפני החובה האזרחית, אלא בהתלהבות של מצוה, — עד אשר נפל במדבר סיני, ויצאה נשמתו באחד, על קדוש השם, שם שמים ושם ישראל!

בעודו צעיר לימים, נתקיים בו מה שאמרו בירושלמי ברכות פ"ב, כשנפטר רבי בון בר הייא, נכנס ר' זירא ואמר עליו יגע רבי בון בעשרים ושמונה שנותיו מה שאחרים לא הספיקו במאה שנה.

יודע אני כי אין תנחומים בפי אנוש על אבדן האי שופרא דבלי בארעא, אולם יכולני לומר, אשרי להורים שגידלו בן כזה, אשרי לילדים שזכו לאב כזה, ובכא היום תספר להם אמם על אביהם אציל הרוח ונקי הדעת, מבני ציון היקרים המסולאים בפז, אשר הערה את נפשו למות, למען יחיו הם חיים יהודיים שלמים, בארץ ישראל השלמה, ולא ישא גוי אל גוי הרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

תהא נפשו של משה צרורה בצרור החיים, ונשמתו תזוהר כזוהר הרקיע.

המחנך והמדריך

בעודו באיבו ובילדותו, ניכרים היו בו כשרונות נפשיים, שקידה, רצון עז, והצמדה ללמודי קודש. הוא היה מן התלמידים המובחרים בבית הספר הממ"ד בנוה שאנן, הקרובה לשכונתנו, שכ' שפירא, גמר את בית הספר והיה חביב, אהוד ואהוב על המנהל וחבר המורים.

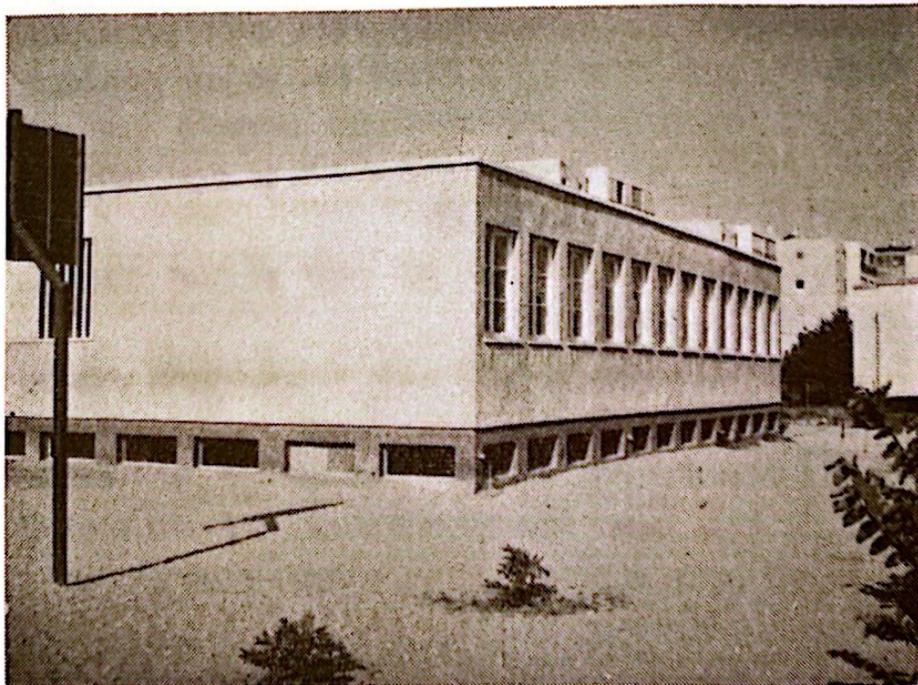
ומשם המשיך את קו חנוכו הדתי הרוחני עבר לבית הספר התיכון הדתי "ישורון" בפתח-תקוה, וגם שם התמיד בלמודיו, התפתח והשתלם, עד שהגיע ממדרגת תלמיד לדרגת מורה ומחנך דתי.

מעצם טבעו, אפיו ותכונתו צעד לקראת יעודו החביב, להיות מורה לבני ישראל, לחנכם, להדריכם, ולהורות לפניהם את "הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו", לא התיחס להוראה כאל מקצוע גרידא, אלא ראה לפניו משימה גדולה ומטרה נכספת, להעמיד "דור ישרים יבורך", בבחינת "בניך למודי ה'". ובהוראה זו השקיע את מיטב כחו, אוננו ולשדו, מוחו ונשמתו גם יחד.

שנתיים שימש כסגן מנהל בית ספר ממ"ד "מעלות" בבאר שבע, ובעבודתו הערה והזריזה, העלה את רמתו התורנית-הרוחנית של בית הספר. ובחמש שנים האחרונות לחייו כיהן כמנהל בית הספר ממ"ד "מורשה" בנוה יהושע", ברמת גן. שם הראה את כחו וכשרונו בהנהלה, בארגון, בריכוז ההוראה, בטפוחה ובהמרצתה. התגבר על כל הקשיים שהם נחלת בית ספר המוקם ומתגבש מחדש והעמיד את בית הספר על בסיס יציב, לשביעות רצונם והוקרתם של שלטונות החנוך, ההורים ועסקני החנוך. הוא נתן את לבו לבית הספר, ללא סייג והפוגה, ללא חשבון של זמן והתחשבות בעניינים פרטיים, וראה את עיקר תפקידו בקיום מצוות חינוך ילדי ישראל: "תינוקות של בית רבן".

בעיקר שם את הדגש על החינוך התורני, ודאג שהתלמידים ירבי בלימוד הגמרא ובהבנתה, למען תעמוד להם לעד בהמשך חייהם. לשם כך הקים חוג מיוחד ללמוד התלמוד והשפיע על ההורים ועל התלמידים להשתתף בחוג למוד זה, ועם זה דאג ועשה מאמצים רבים, שהתלמידים ימשיכו את למודם במוסדות דתיים לאחר סיום בית ספרו.

היה מחונן בהכרה עמוקה באמונתו, וביראת שמים. ובהתגייסו למערכת "ששת הימים", התאזר עוז בבטחונו באלקים — אלקי צבאות, שישמור



ביום השנה לנפילתו של משה הוסב שם בית הספר "מורשה" ל"מורשת משה" על שמו.

משה בני

היה לנו בן יחיד, זמן קצר מאד ואיננו. — לנצח נצחים.
השאיר לנו רק שרשרת אין סופית של כאב, סבל, יסורים, דם
ופצעים, שלא יגלידו עוד, איך יתכן שכה התיתמנו כלנו ולא רק
הפעוטים, הבוכים והשואלים: „מדוע אין גם לנו אבא, איה
אבינו?”

ואתה, בני, שלכל שאלה היתה תמיד תשובה שגורה בפיך,
שכה היטבת לענות, להבהיר להסביר, לנחם ולהרגיע, מדוע
דומם הנך כעת.

האם אפשר לשאת כל זאת ולהמשיך להתקיים למרות הכל?



ידך השחומה, השרירית החזקה. בגיל צעיר נכנסה לפעולה.
עוד בהיותך ילד עזרה ידך לסבתך. האהובה, טפלה בה,
הובילה אותה ותמכה בה. על קברה חבקה אותי. ידך הרגיעתני
ונחמתני על מות אמי.

אחרי־כן בבית הספר לפיזיותרפיה טפלה ידך במאות
משותקים וחולים, עמלה אותם עסתה ורפאה.

בינתיים התפקיד השתנה. היד החלה עוסקת בכתיבה ללא
הרף: — על הלוח, במחברות, בכתיבת עבודות, ומאמרים, הורתה
לתלמידים דרך לאור דת ומדע.

רק בקברך בני, הנך אדיש ואנו שבורים ורצוצים נוטים ליפול
ואינך מושיט ידך לעזרתנו.

הוי יקירי איך נוכל להמשיך בלי תמיכתך?



רק אתמול נולדת וכבר הסתלקת. קצרים היו חיידך. רק
31 שנה — אך מלאי תכן, רעיונות ומעש.

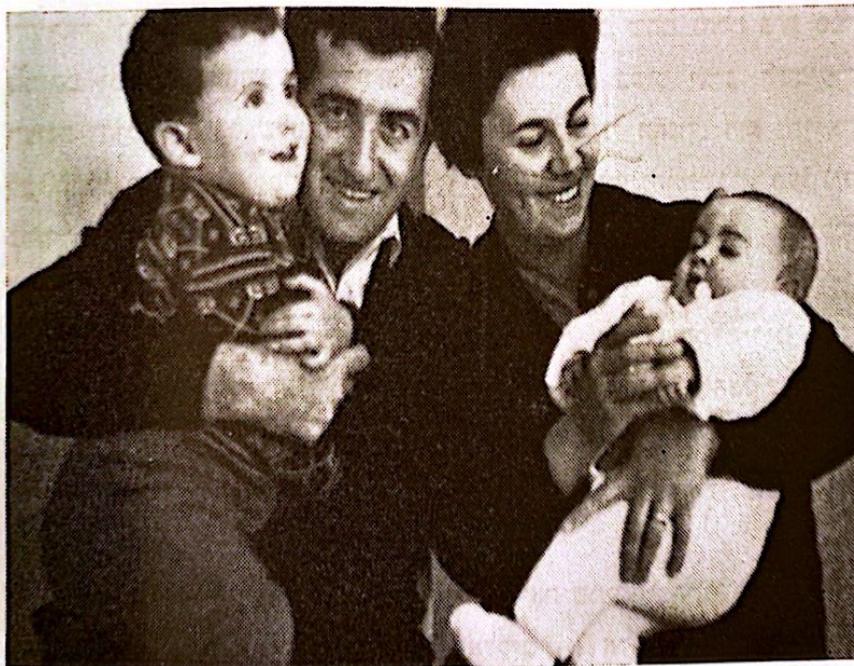
הקמת דורות של תלמידים, למדת בני ישראל חכמה תורה
ומצוות.

הופעת כדמות חולפת אשר בצדק אפשר לומר עליה: „באתי,
ראיתי נצחתי”.

אותנו לעד, ודבר זה בא לידי בטוי במכתביו שהריץ להוריו ולקרוביו, המלאים משפטים מעודדים, אהבה, יראה ופעימת לב לבורא עולם ויוצרו, ואמונת אומן לנצחון ישראל על ידו.

גם שם במערכות צה"ל, הראה שקידה ואחריות לתפקידו, נאמנות ומסירות עד קצה גבול האפשרות. ובמלוי תפקידו הנעלה, נפל על מזבח הגנת עמו והצלחו, מצבאות אויבינו השכנים שזממו להשמידנו.

בשתי הזדמנויות היתה לי האפשרות להכיר את משה יקירנו: בימי הבחינות של בית הספר הדתי ב"נוה שאנן", שהיה משותף לשכונת שפירא, כשעמד במבחן הלמודים היטב היטב, לשמחת ההורים והמחנכים, ובשמחת חגיגת הבר-מצוה שלו, שבה נאמרו דברי הערכה, על רום ערכו והתפתחותו בתורה וביראה, ובנאמו המלא תורה ומחשבה. מאז התקדם יפה. שמחתי על עמדתו ועבודתו בשדה ההוראה והרבצת תורה בישראל, וכמה כאב הלב בבוא השמועה, כי נפל בעצם ימי עבודתו הברוכה, וברעננות כחותיו הנפשיים והרוחניים. — אולם נחמה אחת יש לנו, הוא קם כגבור, גבור בגוף, וגבור בנפש, ונחלץ לשורות מגיני ומצילי בית ישראל. שמו יתרוגן ויתרענן תמיד ויהיה חרוט על לוח אומתנו בת אל-מוות. זכות גדולה לו בהשרשת האמונה ובהרבצת התורה לילדי ישראל. «ומשה ידבר», אמריו ודיבוריו, קלועים ושזורים בהוי חייהם לעד, ושמו יגון לעד בשרשרת הזהב ההיסטורית של עמנו הנצחי בארצנו הנצחית.



מיסדר הנופלים

הם באים מן ההרים, מן השפלה, מן המדבר / הם באים
— שמות, פנים, עיניים — ומתיצבים אל המסדר / הם באים
בצעד גברי, חזקים ושזופים / הם יוצאים מתוך המטוסים
המרוסקים ומן הטנקים השרופים / הם קמים מאחורי
הסלעים, מעבר לדיונות ומתוך תעלות הקשר / גבורים
כאריות, עזים כנמרים וקלים כנשר / והם עוברים אחד אחד
בין שתי שורות של מלאכים / המאכילים אותם סוכריות
ועונדים על צוארם פרחים / ואני מביט בהם והם כולם
שמחים / אלה האחים שלי, אלה האחים /

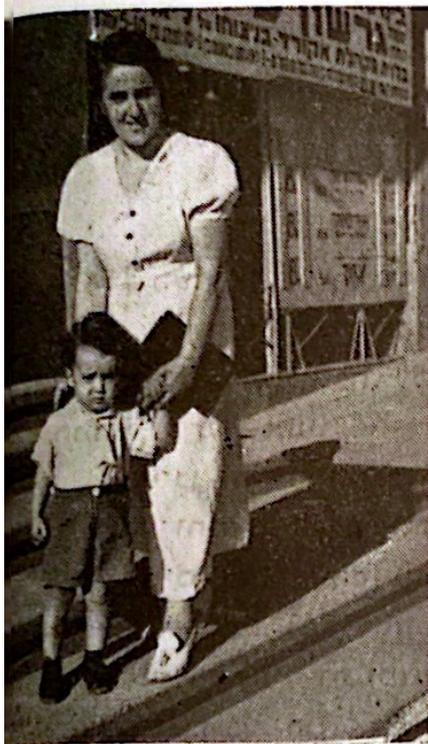


והם פוגשים זה את זה, עיניים שחורות וכחולות / והם
מזכירים זה לזה שמות וכלי נשק ומקומות / ומוזגים זה
לזה ספלי קפה ותה / ומתפרצים פתאום יחד בקריאות:
כיפאק היי! / והם פוגשים בקהל הרב רעים וידידים /
והמפקדים טופחים על שכם הטוראים וטוראים לוחצים
יד למפקדים / והם פורצים בשירה ומוחאים כפיים /
ומקשיבים להם בהתפעלות כל יושבי השמים / והפגישה
נמשכת יום ולילה יום ולילה / כי חבורה שכזאת לא היתה
עוד למעלה / ואז פתאום שומעים הם קולות מוכרים
בוכים / והם מביטים הביתה אל אבא ואמא, אל הנשים
הילדים והאחים / ופניהם דוממות והם עומדים נבוכים /
ואז מישהו מהר לוחש: סליחה, אבל היינו מוכרחים /
נצחנו בקרבות וכעת אנו נחים / אלה האחים שלי, אלה
האחים /



וככה הם עומדים והאור על פניהם / ורק אלוקים
לבדו עובר ביניהם / וכשדמעות בעיניו הוא מנשק את
פצעייהם / והוא אומר בקול רוטט למלאכים הלבנים: /
אלה הבנים שלי, אלה הבנים /

עיניך הירוקות, הזוהרות ויחד עם זאת עצובות, החיוך
 המקסים התמידי, חוש ההומור הדק, הופעתך המרשימה
 ותמיכתך הרוחנית — הם שגרמו הרבה אושר למשפחתך.
 סיסמתך ברגעי צער היתה: „אמא, אל יאוש, התאמצו, הן
 חזקה“. „כן בני“ אמלא בע"ה את רצונך הקדוש. אהיה חזקה
 עד סוף ימי.



עם האם

עם האב

דברי מפקד היחידה

קשה המלה המנחמת, כי אין נחומים לבעל, לאב לבן ולאח שאיננו. בתפקידו כקשר ביחידה בצניעותו ושלותו ידע לשלב את הרוח והתורה עם המסגרת הצבאית הקשה וחסרת הרחמים. על אף הקושי, עם כל אחריותו העצומה כמורה ומנהל ב"ס בחייו האזרחיים, כאב למשפחה, ידע תמיד למצוא את הדרך להשתלב במסגרת חיי היחידה.

כך גם מצא את עצמו כמתנדב לכל תפקיד שהיה במסגרת יכולתו וכוחו למלא. כך קרה שמצאנו אותו בתפקידו כקשר בתחלה במחלקה אחת שנפגעה ופזורה. מיד הרגיש שחובתו המצפונית להמצא במקום שהיה חסר ועבר למחלקה אחרת. יחד עם כל היחידה עבר את כל שלבי המלחמה והקרבות המרים והאכזרים שעברו עליה עד לשלביה האחרונים.

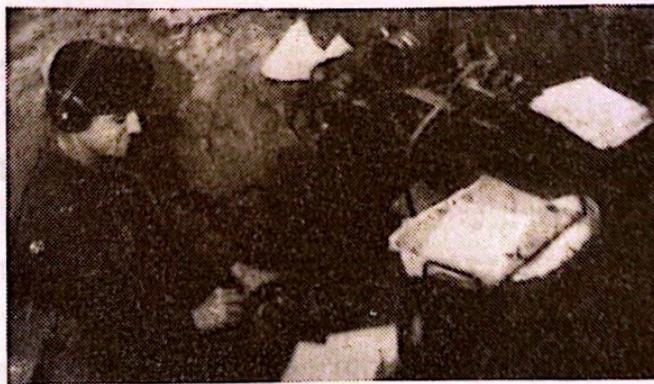
בהתקלות בשריון האויב שעלה עלינו בעוצמתו, כ-15 ק"מ מערבית לביר-גפגפה מצא משה את מותו כשהוא צמוד למכשיר הקשר לכשנפגע רכבו בפגיעה ישירה של פגז שריון אויב.

ננסה למצוא נחמה בידועינו שלא לחנם נפל, בהגנה על עמנו החופשי, על עצם קיום המולדת, בלחימה באויב שקם להכחידנו נפל, ובמותו והקרבתו איפשר לנו החיים, את הנצחון.

גדול הכאב וצורב, אין ניחומים. תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים. נזכור את משה לעד.

מפקד היחידה

רס"ן יגאל מור



ליד מכשיר הקשר ביחידה הצבאית

שר הבטחון

גברת בתיה ופניארסקי היקרה,

הרשי נא לי להשתתף בכל לב באבלך שלך ושל צבי ורבקה בהילקח מכס משה ז"ל.

משה ופניארסקי ז"ל נחן את חייו למען מולדתו.
הוא נפל בקרב שנערך מערבית לביר גפגפה בסיני ביום ששי,
א' בסיון תשכ"ז (9.6.67), שעה שהשתתף בקרב נגד השריון המצרי.

משה ז"ל נלחם כקשר בפלוגת סיור 193, חטיבה 60.
הוא היה אהוד על חבריו לשרות ומסור - לתפקידו.

זכרו של משה ופניארסקי ז"ל הינו קודש וניצורנו
בלבנו בגאון.

יהא זכרו ברוך.

ב י ק ר ,

משה דיין - רב-אלוף
שר הבטחון

אב תשכ"ז
אוגוסט 1967

כך נזכור אותך משה

אני הכרתי את משה רק בחדשי המילואים. שנה שנה אמנם נפגשנו, אולם לזמן קצר בלבד. האימונים בדרך כלל היו מפרכים. כך שעות מפגש, בהם יכולנו להשיח, היו מעטות. בדרך כלל בזמני הארוחות, בשעות הערב המאוחרות, בתום יום אימונים, ובמפגשים בהם נפגשנו בתוקף מילוי עבודה משותפת. וממילא יצא, שבהזדמנויות אלה דובר לרוב על ההתקדמות האישית, על המצב המשפחתי, על היות עולם ברפרוף, וכן הלאה. זהו הוי רגיל של ימי שרות המילואים. כזאת הפגישה עם כולם. אולם שמחת המפגש אינה שוה עם כולם. המפגש השנתי עם משה היה מיוחד. לא דומה, היה בו מן החויה.

אהלי הצבא הם אפורים. ובשריון תקועים הם בפינות שוממות וצחיחות, חרוכות וצרות שמש. כלי השריון מאובקים וצורמים. מדי השרות לרוב דהויים וקרקסיים. כך, שכל אורח המגיע מביתו ומתחייל, מאבד כאילו בבת אחת את צלמו, אותו מטפח הוא משך כל ימות השנה, ואיך שהוא מאבד הוא למשך השרות את ייחודו והופך לחיל מן השורה, בעל תפקיד מגדר, מסויג חובות ואחוז מוסרות משמעת. רבים מאבדים צלמם לימים אלה. אחרים מתפרקים בששון כסייחים המשולחים לכר. והמעטים כאבן חן, דוקא מתגלים בכל יופים האנושי. כי משניטל המעמד המטופח, ומחלצות הארג הקנויים וחובות המקצוע ומועקות הפרנסה, והאדם כאילו נשאר ללא כלום, הרי דוקא אז נותר האדם.

משה, היה בין אלה שאישיותם קרנה גם מתוך מדים מרופטים; משה, היה בין אלה שעניניהם קורנות גם מבעד לענן אבק. משה היה בין אלה שעניניהם בוערות גם לאורו של נר קטנטן, ששלהבתו סהרורית מכל משב רוח קל, שניצב בינינו בלילות, כי במשה בערה אש שהפיצה אור וחום. קירבתו של לפני כה אנושית היתה, כה חמה. מי לא רצה להיות במחיצתו? קודם כל רבים עליו הצוותות, המבקשים את שרותו כקשר קרבי מצוין. אחרי כן מזמינים עצמם חמישה חברה להקים עמו את אהל השדה הזוגי. וכל רגע פנאי מקובצים סביבו תמיד, וברמה נשמע קולו, העמוק, המקרב, הנוסך אמון. על מה משוחחים? על הכל, בעיות צבא, ופוליטיקה, בעיות חברה וחינוך, והוא כמעין המתגבר, מגובש, שקול, מתיחס לכל דעה ומוביל את המשוחחים.

וכך משך כל תקופת המילואים. ויותר מזה, בשנים האחרונות. בהתקבל
צו הקריאה לשרות המילואים, יש אפילו ציפיה למפגש החברה השנתית.
וכאשר משה מגיע יש ממש שמחת מפגש. ושמחים אפילו שנקראים שנה-
שנה למילואים. כי איך היינו נפגשים אחרת? ואם בשנים של מתח רגיל,
להם כולנו רגילים כאן בארץ, כך, קל וחומר בקריאה האחרונה, ערב מלחמת
ששת הימים.

שכן המלחמה ממש, נמשכה רק ששה ימים. אולם אנו חיינו בתנאי
קרב קרוב לחודש ימים. כי ימי ההמתנה, על אף שלא נורתה בהם גם יריה
אחת, בשבילנו קשו ממש כימי קרבות. אמנם החץ לא נורה עד לחמישי-
ליוני, אולם הקשת כבר נמתחה ממחציתו של מאי. ועמה עצבי החיילים
כולם. אולי רק זכות אחת היתה לימי המתח והמרט של תקופת ההמתנה,
בוטחת ממש הכרנו את חברינו בפלוגה. כי הפעם שוב לא היה זה עוד
תרגיל, שמתלווה אליו איזה לצון של "משחק בחיילים". מהרגע הראשון
השתררה אוירה של ממשות כפויה ומאיימת, שהפעם זה רציני מאד. והחיים
והמות לבשו פתאום צלם מוחשי, שהשתכן בתוכנו. ולא פעם ולא פעמים
גם במשך ימי ההמתנה, עמדנו לצאת ללא ידוע, ומדי פעם עוכבה היציאה.
וכך עד בקרו של החמישי ליוני. מאידך, דוקא במבחן מתח זה, כאשר כל
הווייתנו הונחה על חודו של תער, דוקא אז הכרת חבריך בתוך-תוכם. זה
הזמן בו התבוננת בחבריך לזחל במגמה להכירם ממש. כי כל שעה שתבוא
יכולה היתה לסחוף אותך לקרב. ואז יתכן כי תזדקק לסיוע. במי אם כן,
אפשר לבטוח? מי ימלא את תפקידו, על אף הכל? במי צריך לתמוך? מהו
העידוד שחברך זקוק לו? וכן הלאה. וכן הלאה. שאלות גורליות הדורשות
את מענן המידי, הפשוט, המובן והממשי. ואנו כולנו אנשי מילואים, מטופלים
במשפחות, בילדים, בפרנסה. בתוכניות וחלומות אורחיים לגמרי. איך
אפשר לשמור על קור רוח? איך לא לאבד את הבטחון העצמי? והרי הם
כה דרושים היו בימים ההם. מי שהיה בקרבתו של משה, ראה כיצד עושים
זאת. על כן רבים הם שבקשו את קרבתו.

ברגע בואו של משה למחנה, הוא נוטל את הדברים כאילו היה זה
תרגיל שנתי רגיל. קודם כל, הוא אומר, יש להיות מוכן. הוא מצטיד ומכין
את הקשר שיהיה תקין. ואצלו תקין פרושו מאה אחוז. ורק בקשה אחת
יש לו, הוא מבקש שאת החתימות על הציוד ידחו לו ליום ראשון. שכן בזה
אפשר לפחות לא לחלל את השבת. זה לפי עניות דעתו הצנועה, לא הכרחי

לשעות החרום האלה. ואף אחד אינו מתפלא שמביאים את קשרי כל הפלוגה לראות כיצד משה הכין את הקשר ברכבו. מלבד משה עצמו. בשבילו זה מצחיק שאחרים לא פעלו באותו קור רוח שלו. שהחפזון בלבב אותם. ושמרוב מתח שכחו תרגולות של עשר שנות מילואים. ואז מתחילים ימי המתח. של השכמות בסוף האשמורת השנייה. של שכיבות ימים תמימים תחת רשתות ההסואה. רבים מתחילים להלך כסהרורים. רבים אינם מוצאים להם מקום. אינך יודע בערב איפה תפרוש את רשת ההסואה בבקר. ולעולם לא תדע כמה פעמים משך היום את רכבך תסוה. ובאילו מקומות. משה איננו מתלונן. אין לפני מי. הוא אומר. כל רגע פנאי הוא שוכב וקורא. מקפיד על שעות התפילה. גם כאשר הוא צריך לקום לפני כולם. גם כאשר שעות השמירה שלו מסתיימות רק שעה לפני ההשכמה. הוא שוכב הרבה ומהרהר. אולם לא יקרה שאנשי הצוות שלו יתאספו והוא יפרוש מן הצבור. זה לא קורה בשעות הארוחה המשותפת של הצוות. זה לא יקרה גם במפגשי הווי רדודים. כי הוא אינו פורש ואינו מתבדל. להפך, הרבה פעמים אתה תמהה. על מה משוחח לפני עם הסבל הזה מ"תנובה". אולם, משאתה רואה את אותו סבל יושב בשקט ליד משה ונותן לו לקרוא בשלוה, אתה מבין, שמשה קנה את לבו. ולוא דוקא בהשכלתו, שכן אותו סבל, בדרך כלל, בז מעומק נפשו לכל ה"אינטליגנטים" ודומיהם. ידידיו מכל שאר הצוות נודדים לקרבתו, ברצונם לשוחח שיחה של ממש. כי הוא לא רק אדם לבבי, הוא גם אדם חושב, רציני. אמנם כולם שחים על מלחמות, קרבות ועל נשק. אולם בכולם שוכן עולם של שלום ויחיים אזרחיים. ועולם זה צר לו המקום באותם ימים של מתח. והוא שואף להתפרץ, לוא גם בשיחה, במלל, בהחלפת רעיונות. ומי איש שלום יותר ממשה? הוא כולו רווי בעשייה של שלום. בחינוך ילדים, בהדרכת נוער, בשיטות למוד. יש כאלה המשוחחים עמו על ילדיהם. ואז אתה מרגיש איך ניצת בעיניו זכר משפחתו וילדיו. ואתה חש שאדם זה מדבר מתוך אושר לא ימלא. אחרים שחים עמו על חינוך, והוא שופע אהבה לנוער, לתלמידיו ולבני אנוש בכלל. והמורים מתוכנו מחליפים רעיונות מקצועיים. ועל אף בקיאותו החדשנית אינו מתעייף מאף דובר, ואתה חש שצמאוננו לדעת הוא מעל ומעבר לכל הערכה עצמית. כוהו משה. חם. לבבי. מעודד ונוסף בטחון. גם בימים של אז עוררה דמותו תמיד ערגה לשלום וחלומות לימים שלווים של יצירה ובנין אזרחיים. ומי זה יכול שלא להמשך לעוגן כזה של בטחון וידידות באותם ימים של טלטולים ותהפוכות?



מ. בגין
לשכת השר

ירושלים, ג' בחשוון תשכ"ז
6 בנובמבר 1967

לכבוד

הגברת בחיה ופניארסקי
רחוב אלקלעי 1
ראשון-לציון.

משפחת ופניארסקי
רחוב חצור 8
רמת - גן.

משפחת ופניארסקי היקרה,

הריני כותב אליכם בדחילו ורחימו. מה ערכן של מלים, אף אם
הן יוצאות מן הלב, מול פני הקרבן אשר נתחם למען עמנו וארצנו?
אך אם אני מרשה לעצמי לפנות אליכם במכתב זה, הריני עושה כן משום
שגם מנת חלקי היא יתמות - ואף את קברם של יקירי נפשי לא אדע -
ובמשך שנים רבות, בשאתי באחריות, שאין נוראה ממנה, לחייהם של
לוחמים עבריים, אחי גבורי התהילה במחתרת, ידעתי שכול מהו. הן
הכנים שנפלו בימים ההם - בני היו.

המקום ינחמכם, משפחת ופניארסקי היקרה. בנכם משה - זכרו יחיה
לעד בתולדות עמנו. הוא, יחד עם אחיו לנשק, יצא למלחמת הצלה וגאולה.
מדמו הקדוש צמחה לישראל ישועה גדולה. גבורתו ונכונות ההקרבה שלו
ישמשו דוגמה לנוער העברי, לא רק כדור הזה אלא גם כדורות הבאים.
בזכות בניו כאלה יצא עמנו מעבדות לחרות; בזכותם הוא חי ויחיה.

זאת הנחמה.

ש ל כ ם,

בכבוד ובהוקרה,

M. Begin
מ. בגין

לפעמים משאירים הם זכרו של רעיון, לפעמים קטעי דמות. מעטים הם אלה המטביעים בחיים את דמותם השלימה. מעטים הם אלה אשר על אף מותם נשארים נושמים ומאירים בשלמותם החיובית בלבנות מכירהם. משה היה אחד מאלה. ואם גם תלמידיו נשמו לתוכם את אישיותו של משה וטכמותו, כמונו, כי אז מובטח עתיד לעם הזה בארצו.

ישראל ענבי

הקרב האחרון

את משה הי"ד פגשתי לראשונה לאחר קורס המורס שעבר בצריפין. מן הרגע הראשון נוצר ביננו קשר נפשי עמוק ביותר, ומצאנו שפה משותפת בנושאים שונים.

מדי פעם, כשנפגשנו במלואים, ששנו זה לקראת זה. הרי זו היתה הזדמנות נפלאה לשמוע על השגיו בלמודים ושטותיו החדשות בעבודתו. בתקופת המלואים האחרונה שלי חפשתיו בין החברים, כדי שישמש לי בן זוג לאהל. אך התברר שמשה שוחרר מחמת היותו מנהל ב"ס. — טעמם של ימים אלה קופח בעיני. בימי הכוננות שלפני מלחמת ששת הימים שבצו את הקשרים למחלקות. משה שובץ למחלקת המרגמות.

ב־5.6.67 בלילה התקדמנו לעבר «כרם שלום», וקבלנו הודעה, שלקראת בקר יש להיכון לקרב.

בשעות הבקר חצינו את הגבול כשלבנו פועם בחשש על העתיד להתרחש. ליד מחנה האו"ם לשעבר, התפתח קרב רציני ומספר טנקים שלנו נפגעו פגיעות ישירות. מפקד הטנקים נפגע מיד. משך שעות התנהל הקרב. היינו במצב נחות בהרבה מן האויב. החלט לסגת. באותה עת נע כה טנקים שלנו לתפוס את מקום הסיירת ובעזרת מטוסינו הצליחו לשתק את האש של האויב.

הסיירת שלנו המשיכה לנוע למוצביהם, הזחל של אורי וייסלר הי"ד נפגע. אחד הבחורים נהרג. זחל המרגמות שבו ישב משה עלה על מוקש ומשה וחבריו נצלו בנס. כגבור זנק משה על זחל אחר, והמשיך עד אל-עריש (6.6.67), שהיתה כבושה כבר ע"י כוחותנו, על אף שהתנהלו עדיין קרבות רחוב והסכון היה רב.

היום השני לקרבות היה קל יחסית. באל-עריש עבר משה למכונת נושא, בה היו צנחנים שנתקעו בדרך, וסופחו לסיירת.

בצהרי היום המשכנו לנוע, לעבר בירגפגפה. והתכוונו לקרב מכריע
ביום המחרת ולמזלנו לא נתקלנו בקרב בולט במיוחד.
ביום השלישי לפנות ערב ידענו כי פנינו מועדות לכוון התעלה
ובאותו ערב הופיעו לראשונה מטוסי האויב אשר הונסו מיד.
תשושים ועייפים הגענו לחניון טנקים בלב מדבר סיני, מבלי להאמין
בכל הפתעה אפשרית. רצוננו היחיד היה מנוחה של שעות מספר. ב־2.30
בלילה העירונו, לאחר שהופיעו מולנו טנקים מצריים, שנעו באורות מלאים.
הכח המצרי היה גדול פי כמה משלנו. משך מחצית השעה ממתן הפקודה
לכוננות ועד לפתיחת האש היינו שרויים במתח גדול מאד ובחסר ידע לצפוי
בעתיד. היתה זו מחצית השעה הארוכה ביותר בחיי.
נתנה הוראה בקשר — לירות. ופגזי שלהם לא אחר לבוא. ובשניה
אחת עלה הכל בלהבות וכל החניון שלנו בער והאיר כאור היום. מתוך
אינסטינקט התחלנו להתפרש ולנוס. מי שהצליח להמלט — נס על נפשו. חלק
מאנשינו נכוו קשה. טנקים שלנו עם צותיהם נפגעו. אני רצתי לעבר
הגבעות וחשבתי שהנני מבין הניצולים היחידים. בשעות הבקר, לכשהגיעה
תגבורת, פגשתי עוד מספר חברים. היתה זו פגישה מרטיטה מלווה דמעות
חונקות. נרגשים ונבוכים ברכנו זה את זה, מאושרים לראות עוד ועוד
מבין הנותרים לפליטה.
מחשבה אחת לותה אותי משך שעות קשות אלה — האם גם משה
נצל? בבקר התקיים מפקד מזעזע ועגום של האנשים שנותרו בחיים ונשמעי
עדויות חיילים על חברים שהיו בזחל או במכונית, עמהם. אני אישית לא
חדלתי לחקור ולחפש את חברי היקר והיתה זו מהלומה קשה לשמוע שמשה
האציל — נעדר.
קשה עוד יותר היה למצוא מכתבים שנכתבו לפי המען של משה
ע"י בני משפחתו, הוריו, אשתו ואחותו, שכלל לא תארו לעצמם את גדל
האסון. כל מכתב קרע את פצעי מחדש.
קשה עלי המחשבה איך אצא בעתיד לשירות האומה מבלי להפגש
בחברי — משה הי"ד.

ביחידות

הכרתי את משה היקר בשירותי הסדיר בצה"ל בשנת 1955, ולשמחתי שרתנו יחד מאז ועד מלחמת ששת הימים. אם כי היינו במחלקה אחת — מחלקת הקשר — לא הזדמן לנו לבלות הרבה יחד את זמננו הפנוי, משום שתפקידנו חייב אותנו להיפרד לתקופות ארוכות. אך אותן פגישות שהיו לנו במחנה בחדר התרבות בשק"ם ואף בהשתלמויות שקבלנו, היו נעימים ומלאי חוויה. בחדר התרבות התקבצו חיילים ובילו את זמנם בשירה בסיפורים ובדיחות וסתם האזנה לרדיו, ואילו בחברתו של משה נסבו השיחות על נושאים בספרות, בבעיות דת ובנתוחים על מהלכים מדיניים ופוליטיים כאשר קולו נישא מעל כולם ובוטח בדיעותיו. הטעם בויכוחים אלה היה בכך שמשה ידע לקבל דעתו של חבר ואף נטה להשתכנע. גישה זו נבעה מיושרו והגינותו הבולטת. הוא לא פסל דעתו וגישתו של חבר, אלא הביא דוגמא סותרת כמקובל בויכוחים "תלמודיים". בדיחותיו היפות העידו על הומור עדין שהיה לו, וצחוקו הרם והמתהדרדד חיבבוהו על חבריו.

מקצוע הפיזיותרפיה קסם לו מאד ועוד בשירות הסדיר תכנן משה את עתידו בהחלטה נחושה וברצון חזק, שאיפיין אותו, להשתלם במקצוע זה. לאחר מכן עבד בבי"ח תל השומר ואף עשה חיל כאשר קצינים ואישים רמי מעלה נזקקו לטיפולו. לאחר שעבד כמה שנים במקצוע זה, פנה משה להוראה וניהל בי"ס בבאר שבע. מסירותו הרבה התבטאה בסיפוריו על בעיות בית ספרו ובעיקר על בעיות חנוך שהיו קשורים בתלמידים קשי חנוך. מתוך דבריו הבנתי שמשה השקיע את כל מרצו בכל תלמיד באופן אישי. ואף בשרות המלואים בשעות הפנאי, היה מהרהר בבעיות בית ספרו. נסיונו והצלחתו האירו לו פנים גם לאחר מכן כאשר הוטל עליו להקים בי"ס ברמת-גן. מדי פעם נקראנו לשרות מלואים החלפנו רשמים על בעיות בעבודה, ובגאווה מוצנעת סיפר לי כיצד הוא פותר בעיות אלו. הוא לא קפא על שמריו ולא נח על זרי הדפנה של ניהול בית ספרו, אלא ישב וחיפש שיטות חדשות להוראת "החשבון" שבו היה בקי, לאחרונה אף סיים עבודת מחקר בשיטה חדשה להקניית מקצוע החשבון אך לא זכה להפעילו.

עם תחילת הכוננות גוייסתי בבוקרו של יום ראשון ומיד נסעתי למחנה. כאשר קבלתי את ציודי האישי שמעתי את משה קורא לי. שמחתי

מאד והתעודדתי בראותי אותו, כיוון שהייתי במצב רוח עגום, הוא שכב מתחת לעץ ועיין בעיתון. ניגשתי אליו ומיד הדריכני ואף הציץ לי את עורתו בהתארגנותו, הוא היה רגוע ואפילו במצב רוח טוב. החלפנו רשמים על המצב הבטחוני ודעתו היתה שהמצב חמור וכי הוא חווה מלחמה בלתי נמנעת. היינו תמימי דעים בהרגשה זו במיוחד לאור הגיוס המלא וההכנות בקנה המדה הגדול.

דבר אחד הדריך את מנוחתו כי כאשר גוייס בבוקרו של יום השבת ערך בחיפזון את "הקידוש" וסיים במהירות את הארוחה כדי להתייצב במקום הכינוס, אך לאחר מכן נאלץ להמתין שעות להסעה לבסיס. עם כל זאת היה משה כדרכו, אחראי וצייתן וראה חובה ממדרגה ראשונה להשמע לפקודות. בגעגועים ובאהבה רבה ספר לי על משפחתו ועל אשתו אשר נשא ממשפחה ירושלמית מכובדת ועל בנו הקטן אשר גרם לו הנאה רבה בפיקחותו.

בימים הראשונים לתקופת הכוננות עסקנו בסיוורים ובאבטחות ולאחר מכן נכנסנו לשגרה של אמונים. זכורני כי משה לא רצה להחמיץ אף שיעור אחד ולא פעם אמר לי כי חייבים לדעת הכל הן בהפעלת מכשירים והן בכלי נשק. משה התאוה מאד לפתור תשבצים ואני זוכר כיצד שמח כאשר הצליח להשיג חוברת תשבצים, התפלאתי מאד איך יכול היה להתרכז בשעה שהאחרים התענינו בספרי כיס וזאת בגלל המתח הרב שהיינו שרויים בו.

אהבתי להמצא בחברתו בשעות הפנאי או בלכתנו לארוחות משום שידע לפתח נושאים למחשבה ודבר זה היה חשוב להפגת המתח.

בערבו של הרביעי ליוני ראיתיו בפעם האחרונה משום שהתפצלנו לכוחות נפרדים, ובבוקרו של יום הששי ב-9.6 כאשר היינו כבר על גדות התעלה שמעתי על נפילתו. בתדהמה רבה קבלתי את הבשורה המרה. ועברו עלי שעות רבות של הרהורים כדי להבין שנפרדתי מחבר טוב לנצח.

יהי זכרו ברוך.

זכרונותיה של אם

כאשר התעוררתי אחר נרקוזה של שעות אחדות בקליניקה-ליולדות, אמרה לי האחות: "מזל-טוב נולד לך בן", חייכתי מאושרת.

היה זה 4 חדשים אחר מות אבי האהוב והנערץ — וכבר נולד לו נכד שישא את שמו — "משה". חרש מלמלתי תפילה לאל — ה' עשה נא שילדי ידמה לסבו, בגדולתו הרוחנית ותכונותיו היפות.

לא ידעתי רק שכדאי להוסיף גם שיגיע לשיבה-טובה, לגיל (87), אומרים שיש רגע בחיי אדם שבקשתו לבורא מתגשמת. כך קרה אצלי, תפילתי נתקבלה.

בני היה יפה, עדין מנומס, משכיל ואינטליגנטי — התמוגות של תמימות, טוב-לב, פשטות וצדק עם חיוך תמידי, דואג ואוהב את כולם. מילדותו שאף רק לעזור: לסבתא, הוריו, אחותו, אחיינו וגם לאנשים זרים לגמרי. זכור לי מקרה שפעם באה אלי אשה זרה ושאלה אם הילד הקטן, היפה בעל העינים הירוקות הוא בני וברכה אותי בזכות ילד נהדר זה. התברר שמשה בראותו שהיא נושאת סל כבד בקש לעזור לה.

בן 3 לימד את הילד של שכננו לפסוע את פסיעותיו הראשונות — פיתח שיטה משלו, רעיונות מיוחדים, שהפכו במשך הזמן לקו אופיני שלו. בגיל 5 נכנס לביה"ס וכבר אז עזר לי בבית והמשיך בזה כל חייו. נוהג היה לאמר: "האם אני פה שאת תעבדי ואני אשב בחיבוק ידיים?"

בגיל 7 השתתף במקהלת החזן דלין בביה"כ"נ הגדול בתל-אביב. מאושר היה להביא את "המשכורת" עבור שירתו בשבתות וחגים ולא יכול להבין מדוע סרבנו לקבל אותה. לכן התחלק ב"הונו" עם אחותו. מעולם לא נהנה לבדו מדבר — אם זה — ממתק, כסף, בדיחה, רעיון, מאמר יפה או מחשבה טובה, תמיד התחלק...

עמד בקשר הדוק אתנו אף לאחר נשואיו ובהיותו עסוק "מעל לראש" היה בא לבקרנו, כמעט יום-יום. מצלצל בדלת בלי הפסק וצוחק. כאשר כעסתי על כך היה אומר: אין לך צורך לפתח, תרשי לי להנות מהצלצול והמשיך בנחת.

מעשי קונדס דומים היו לו הרבה. לפעמים נהג כילד קטן השמח מה"שטיקלעך" שלו.

בחמישי ליוני בבקר החלה המערכה. בקשר נשמעים קולות הקשרים כלם. יש הרועדים מעט בדיבורם. משה, קולו צלול עמוק וחם. הוא כאילו קר רוח. כשעתיים של קרב חולפות ביעף. מתקבלת פקודת הסתערות על יעד. פתאום עולה זחל על מוקש. ותכף אחריו נשמע קולו של משה. גם רכבם עלה על מוקש. אולם, ברוך השם, כולם בריאים ושלמים מלבד חבורות קלות. אלהים, כמה נעים היה קולו במוסרו את אותו דיו"ח! החיילים הצטרפו לכלי רכב אחרים והפלוגה המשיכה. כל אותו היום ומשך כל הלילה נאבקת החטיבה כולה עם החולות ועם הדיונות. כל אחד יודע רק מחשבותיו משך אותו הלילה. ובבקר נעצרת הפלוגה באל-עריש. זאת הפעם הראשונה שיורדים מן הכלים ומתראים. על פניו של משה נסוכה עצבות. הוא חיוך מעט. כמובן, ניגשים לשאול איך ניצלו מן המוקש. אולם הוא ממעט דוקא לדבר בזאת. העיקר שלא היו קורבנות בנפש. כן, ואת מכשיר הקשר הוא פירק מן הזחל הפגוע. ציוד קשר, הוא אומר, הוא יקר המציאות עכשיו. ותראה, הוא אומר, מה זאת מלחמה. רק אתמול היתה זאת עיר של אזרחים, ובין לילה נהרס עליהם עולמם. ברגע זה הבנתי מה פשר חיוורונו ועל מה עצבים פניו. כזה מין חיל היה משה.

פעם נוספת ואחרונה ראיתי את משה, רק בערב למחרת היום. משך הלילה והיום שעטנו עם היחידה דרך ג'בל לבני עד ביר גפגפה. ובשעות ואחרי הצהרים נשלחנו לזנב באויב הנסוג לכיוון איסמעיליה. ירד הלילה ונאלצנו לעשות חניון כחמש עשרה ק"מ מביר-גפגפה. חניון אומלל זה הושמד בלילה ע"י התקפת-נגד. רבים היו הנופלים באותו לילה ובתוכם נפל גם משה.

בערב משנעצרו הכלים לחניון, התקבצנו כמובן כולנו להחלפת רשמים. היום ההוא היה מלא, ממש גולש מעל גדותיו. ביום ההוא נודע על כיבוש ירושלים וכל שאר כיבושי ארץ ישראל השלמה. משה היה נפעם כמו כולנו. ואולי יותר. איני זוכר מקרים שלמשה תחסרנה מלים להתבטא. באותו ערב, כמו בלמה התפעמותו הפנימית את לשונו. אפילו לא מצא מלים לבטא את עוצם התרגשותו. בסיומו של אותו ערב, משפרשנו איש איש לפנתו, להכין את משכבו, שמעתיו אומר: אחרי שלשה ימים ושני לילות שלא ישנו, אני מקוה שלפחות הלילה כבר יתנו לנו לישון. ופיו לא ידע כי עתידו הוא מנחש... משה, נרדם אותו לילה לנצח.

אנשים הנקרים בדרכו של אדם, מטביעים בו לרוב קטעי רשמים.

אחי, — הנערץ, האהוב, המעודד ומנחם, המיעץ ומדריך,
אחי — היקר לי מכל. נפל חלל ואיננו עוד ...

אחי — שלש אותיות קטנות האוצרות בהן אהבה וסבל לאין סוף.
עד היום איני מאמינה בנורא מכל — דומני והנה לפתע ישמע צלצול
עז בדלת ודמותו התמירה תתפרץ פנימה ותורים בכלנו מחיותה. קולו
ירעם בהשמיעו אמרה שנונה, בהערה מבדחת שתלווה בטפיחה על שכמנו
או צביטה בלחינו.

מיד יפנה פניו לעבר ילקוטו השחור, הגדוש בקטעי עתונים, בחוברות
שונות הקשורות בהוראה, בשעונים שונים המשמשים לו כמכשירי עזר
בעבודתו ובדפים לעבודה עצמית שזה עתה חבר. — ימשוך דבר-מה
מענין ויציג בפנינו בחדוה בהסבירו את המיוחד במוצגו.

יש והיה נכנס בשעות הצהרים כשמצלמה צמודה לפניו ומפתיענו
בצלמו אותנו במצבים שונים. כמה ציפינו לכל ביקור משלו. ילדי נהגו
לעמוד במרפסת וללוותו במבטם עד שנעלם מעיניהם ותמיד באותו משפט
— „כמה חבל שמשה כבר הלך“!

כאשר רצינו לגרום לו קורת-רוח, הרי לא היה דבר קל מזה. רק
שאלנוהו: „ומה הבדיחה החדשה של צביקה?“ — אז אורו עיניו ושטף
ספורים פרץ מפיו אודות בנו „הגאון“ הקטן, החכם בילדים. לא פחות נהנה
לחזור ולתאר את תלמידיו. האחד המצטין בנגינתו. השני, היתום, שמתבלט
במקצוע החשבון, וכך הלך ומנה עד שהשעון הזכירו את כתתו המחכה לו —
במועדון ביה"ס אחה"צ.

כל חייו היו אהבה לילדים.



זכורני, עוד בילדותנו, אהב לשחק את משחק המורה והתלמיד. נהגנו
לשבת על מדרגות הבית השכן בחברת ילדים בני גילנו ומשה „נהל“
שעור. את השעור היה מגוון בלמוד שיר שלמד כחבר במקהלת בית-הכנסת
הגדול בתל-אביב.

ילד שקט היה. נחבא אל הכלים. מאזין טוב וקולט את הנעשה סביבו.
בהתבגרו, מעלה היה זכרונות, שכללו פרטים זעירים שספג לתוכו שנים
רבות לפני-כן.

מטבעו היה רודף שלום ומשכין שלום, בשעה שקבלנו ממתקים, כשי-
מ"איזה דוד", היינו מתחלקים שוה בשוה והוא היה מחביא לו חלק מהמגדנות
ליום המחרת. אך בבואו להנות מאוצרו, נהג שוב להתחלק עמי.

פעמים רבות רבנו כדרך ילדים במשפחה אך תמיד היה הוא הראשון
להתפייס ולהשלים.

אף פעם לא הרים יד על חבריו. ואם ספג מכות היה מסתלק ונמנע
מלהפגש בשנית עם אותו נער. את חבריו בחר לו בקפידה רבה. והיו אלה
מיטב הנערים מכתתו. כך נהג כל חייו. לא רבים היו חבריו אך מן המובחר.
אנשים אינטליגנטיים ונבונים, שעמם יכול למצוא שפה משותפת ולשוחח
על נושאים שענינוהו. ואכן רבים הנושאים בהם עסק: מוסיקה, אמנות,
דרכי חינוך, מתודיקה, אמונה ודת, פילוסופיה ופסיכולוגיה ועוד כהנה
וכהנה.

ידיעותיו הרבות ובקיאותו העמוקה בנושאים שונים, התבלטו דוקא
בגיל מבוגר יותר, בהיותו בצבא הסדיר. באחד ממכתביו כתב לי בקורת
ספרותית על הספר "כמעין המתגבר" — היה זה נתוח מעמיק, המקיף ידע
רב בארכיטקטורה וספרות.

במכתב אחר הסביר לי בפרוטרוט את היצירה המוסיקלית של דבוז'ק
"העולם החדש", — צלילי התזמורת נשמעו מבין השורות. התפעלותו לשמע
בצוע מעולה של יצירה — גבלה באכסטזה. הוא הצליח להעביר את
רגשותיו גם ללב הזולת.

את עגנון העריץ הערצה רבה. קטעים רבים מספוריו היו שגורים
על פיו בע"פ. עוד בהיותו בתיכון היה מריץ מכתבי הערצה לסופר המהולל.
ימה רבה היתה אכזבתו כאשר לא זכה לקבל תשובה.

מהיותו בעל לב טוב המוכן לרוץ ולעזור לכל, בחר ללמוד פיזיותרפיה
בבית-החולים "אסף הרופא". ואכן הצליח בבחינות הקונקורס והתקבל
לבית הספר הגבוה. לאחר שנתיים של למוד אינטנסיבי הופיע לפתע בביתי.
היה זה ערב שבת. הופתעתי לראותו נבוך ואובד עצות, — קשה היה לו
לבשרנו על החלטתו לנטוש את למודיו, שנה לפני הסיום ולעבור להוראה.
לעולם לא אשכח את השבת שבילה בביתי. הסתבר שמאז גמרתי את
למודי בסמינר, עקב, משה, אחר חוויותי והספורים שנהגתי לספר ככל
מורה מתחיל על תלמידים מיוחדים, על "המצאות" שהמצאתי לגבי תלמידים

פרובלמטיים, על מערכי-שעור במקצועות שונים, וכל זה — שבה את לבו.
הוא בקש ממני ללמדו על רגל אחת כל תורת ההוראה.
ישבנו עד שעה מאוחרת בלילה והוא לא חדל משאלותיו השונות.
מסרתי לו כל החוברות והספרים הקשורים בפדגוגיה, שהיו ברשותי, והוא
קרא בהם משך כל הלילה. עם שחר, כשעיניו דלוקות מחוסר שינה, יצא
לתפלת שחרית של שבת וכשחזר המשיך בקריאה כל אותו היום.
למחרת פניתי יחד עמו למפקחת הגב' הדסה ליפשיץ וספרנו לה את
ספור המעשה. היא בחנה את אחי בעיניה הנבונות והצליחה לגלות בו את
הזיק המיוחד של ההתלהבות לקראת היעוד שהועיד לעצמו.
היא פנתה אליו בשאלה, היכן יהיה מעונין לעבוד. והוא בתמימותו
השיב שרצונו ללמד ילדי-עולים במקומות ישוב מרוחקים. תשובתו מצאה
חן בעיניה והיא מסרה בידו מכתב למפקח מחוז הדרום.
את ראשית דרכו עשה בבאר שבע בביה"ס הממ"ד "מעלות"
שכון ד'. מנהל ביה"ס מר ש. כלאב היה לאחי ידיד ואח מורה ומדריך.
ושניהם עשו יד אחת להעלות את קרן ביה"ס. תוך זמן קצר נתמנה אחי
משה כסגן המנהל, בעשותו לילות וימים לשפר ולשכלל. הקים ספריה
(שמעתה תקרא על שמו) הוציא עתון בית-ספר, עמד בקשר עם הורי
התלמידים וראה כל ילד, כפרט, בנפרד. בשעות הערב למד את הורי
התלמידים באולפן, רכזו אולפנים ודאג להסביר למבוגרים כיצד יחנכו את
ילדיהם לתורה ולמעשים טובים. באחד הימים נסעתי במיוחד לבאר-שבע, על
מנת לשמוע שעור מפיו. ואכן חויה גדולה היתה לי שעה זו. קבוצת מבוגרים
ישבה סביבו, כשעל פניהם רחף חיוך שנבע מההומור הדק של מורם,
ההשתתפות היתה ערה, איש לא התביש להגות את המלה העברית במבטא
של ארץ מוצאו: הונגרית, ערבית וכד'. לא יכלתי להביע במלים את
התפעלותי למראה עיני ומשמע אזני. לחצתי ידו, והבינונו איש את רעהו.
שלוש שנים עשה בבאר-שבע, שם הכיר את חברתו לחיים — בתיה.
לאחר נשואיהם עברו לגור לסביבות ת"א ומשה קבל הנהלת ביה"ס ברמת-גן,
בנוה יהושע.

היה זה צריך רעוע, מט לנפול, בו דלף הגשם והיכתה השמש. חלק
מהכתות למדו בבית הכנסת, שהיה מרוחק מיתר הכתות. התנאים הסניטריים
היו למטה מכל בקורת. אעפ"כ לא הסתלק מהדבר ובכח עקשנותו הרבה
והאופטימיזם המיוחד שבו, עשה יש מאין. בנוסף לעבודה הרוחנית עם

תלמידיו, ההצגות, ההשגים בלמודים והפעולות השונות עבד ממש עבודה פיוזית, לא היה דבר שהיה פחיתות כבוד בעיניו. תפס במטאטא, הלם בפטיש, עדר ושתל בלי לאות והתוצאה היתה, עבודת צוות נפלאה של מנהל מורים ותלמידים.

לאחר שנתיים של בקשות פגישות וריצות בלי סוף נבנה בנין לתפארת.

כל לבנה שהוצבה, כל נדבך שנוסף היה תחת פקוחו של אחי, מה רבה היתה שמחתו ביום בו עברו לביה"ס החדש. הוא שמר עליו כעל בבת עינו, טיפח את החצר, קישט את הכתלים, דאג לכלים ומכשירים והקדיש לו את כל מרצו. היה גאה בתלמידיו ומוריו שהיו עבורו משפחה אחת גדולה. אשרו היה מלא. חיי המשפחה המאושרים, בחברת אשה המבינה לרוחו ומשמשת כעוזר. בחברת בנו הפעוט החכם והמקסים ולבסוף עם הולדת בתו היפהפיה.

מסירותו ואהבתו להורינו היתה לאין שעור. מדי יום היה "קופץ" לבקרו ולדרוש לשלומם. ואם חלילה חלה אחד ההורים לא היה קץ לדאגתו. יושב היה ליד מטתם וסועדם. לא שכח מעולם תאריך של יום הולדת או יום חשוב אחר בחיי קרוביו בני משפחתו. ותמיד הופיע כשמתת בידו ולרוב היו אלו ספרים. — דבר שהיה קרוב לו ביותר.

ההקדשות בראש הספר הצטיינו ביחודם. על הספר "דבש ועקץ" של חנניה רייכמן, שקבלתי ממנו כתשורה, כתב לי כך: "לאחותי ליום הולדתך — קבלי הדבש ויהי זה מנת חלקך, ואת העקץ זרי ממך והלאה".

כהקדשה על ספרי רבינדראנת טגורי כתב: "פשטות ויושר הן תכונותיו של טגורי — אמצום ללבכם". הזכרונות צפים ועולים זה אחר זה ואין להם קץ. רק הם נותרו לי לאחר לכתך אחי לדרכך — דרך שאין חוזרים הימנה. והחלל שבלב הולך וגדל מיום ליום ומשעה לשעה.

א ח ו ת ו

דודי הי"ד

השמים קדרו מול עיני, וראשי החל מסתחרר לשמע השמועה הנוראה: דודי היקר נפל כגבור למען המולדת. אני נחרד כולי למחשבה ששוב לא אראה את דודי. ששוב לא

בימי חג ומועד היה לוגם כוסית משקה — ואז שר בקולו היפה
והערב מזמירות דתיות עד אלגיות סנטימנטליות ואופרות קלסיות.
הוא היה מאד מוסיקלי. למרות שלא נגן הבין יצירות טובות ונהג
לשרוק קטעים שלמים מקונצרטים וסימפונות.
בזמן האחרון לימד תאוריה למוסיקה, החל בכתות הנמוכות וכלה
בגבוהות, ואם גילה איזה שהוא ניצוץ מוסיקלי קטן שבקטנים אצל תלמיד
— לא חסך טרחה ועשה הכל בכדי לעזור לבן-חסותו.
מדי פעם התחשק לו בליל-שבת ללכת עם אביו לבית-הכנסת ואז
היה בא ממרחק גדול למטרה זו. אחר התפילה היה עולה לברכנו בשבת-
שלום וחוזר לביתו.
היה מופיע בשעות בלתי רגילות לראות מה שלומנו, ואם במקרה
לא הכל היה כשורה קרא לזה טלפטיה.
ביום הכניס בנו בטחון בלקחו בידיו כל ענין שהוא. מסדר היה בעצמו
כל הדרוש — במהירות, זריזות ויסודיות.
אישיותו הקורנת היתה מוסיפה לנו כח להמשיך בזמן הקשה ביותר
(מחלת בעלי).
התמסרותו ואהבתו הגדולה בלי גבול היתה למשפחתו, תלמידיו
ומכיריו וכן גם למולדתו.
במלחמת סיני נפגעה עינו מאבקת-שרפה, בקשתיו לשנות את כושר
בריאותו אך הוא התחמק בתירוץ של חסר זמן.
לעזור לאחרים מצא פנאי ביום ובלילה — רק לעצמו לא דאג
אסיר תודה היה לכל אחד בעד כל דבר שקבל ויהיה זה פעוט ביותר
והשתדל בכל מאודו שלא לגרום טרחה לאחר.
כאשר ביום העצמאות האחרון יצא עם אשתו ובנו לפיקניק, והתינוקת
נשארה אצלי שאל: „אמא האם לא יהיה לך קשה?“ —
אפילו במכתבים האחרונים דאג, אם אין משפחתו מכבידה עלי. כאשר
לפעמים אמרתי לו שהוא זקוק לקצת מנוחה היה עונה: „הזמן קצר —
והעבודה רבה“. כאילו הרגיש כבר אז את קצו הממשמש ובא.
פתיל חייו נתק באמצע מבלי שיספיק להביע ולהשלים את מחשבותיו
הנעלות.
לאסונו הגדול אין תנחומים עוד. יהיה זכרו ברוך.

א מ א

ספרא וסייפא כרוכים יחדיו

זכרון לנופלים ר' משה ופני ז"ל בנם של יואל ושרה ופנירסקי ע"י הקרבה עצמית על קדוש השם להצלת-העם והארץ במלחמת ששת הימים (הכבוש השלישי והאחרון).

הכרתי אותו בערך לפני חמש-עשרה שנים הוא היה אז תלמיד תיכון. לכאורה ממבט שטחי היה נער ככל הנערים בגילו. אבל בהסתכלות יותר חודרת אפשר היה להבחין בו גם שוני משאר חבריו, שוני שלא התבלט במיוחד.

את התכונות הנפשיות שאב משה ז"ל ממקורות הרוח הכלל ישראלית: "רחמנים, בישנים וגומלי-חסדים". המדות הנעלות והנשגבות הללו השתרגו בכוחות הנפש שלו בבחינת והיו לנפש אחת.

היה בישן, צנוע ונחבא אל הכלים ויחד עם זה היה מוכן תמיד לעזור לזולת במה שהיה רק יכול ואפילו ביותר ממה שיכל.

היה בן שכבד את הוריו והקשיב למוריו בפשטות ובתמימות של בחיר אבות האומה: "ויעקב איש תם יושב אהלים". ככל שהלך והתבגר בשנים והשתלם בחכמת ישראל סבא, כן הלכו והתפתחו התכונות הנפשיות שלו לברכה — לו ז"ל, להוריו שיבדלו לחיים ארוכים ולעם ישראל כלו.

היתה תקופה בחייו שהתחיל להשתלם בענף אחד מענפי הרפואה, אבל כשנוכח שלא יוכל במקצוע זה לנצל את כל כחות הנפש הגנוזים בו — נזח המקצוע ועבר להוראה. השתלם והתמחה בה ויצא מושלם.

כאן מצא כר נרחב לפעולה ענפה לטובת תינוקות של בית רבן. בתחילה כמורה אח"כ כסגן מנהל בי"ס ולבסוף כמנהל והוא בס"ה בן שלשים ואחת בהקריבו את נפשו. על השוני שבו ועל דרכו המיוחדת במקצוע ההוראה כתבו חבריו לעבודה. אני רק מדגיש שבדרכו המיוחדת, בהוראה נתגלה משה במלא קומתו הרוחנית וכל החברה הכירה בו את חריצותו הבלתי מוגבלת ואת מסירותו לאידאליים הנצחיים של עם ישראל והוא נשאר אותו הענו והצנוע בבחינת "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו".

בדרכו בחיים שמש דוגמא מאלפת לתלמידיו, חבריו בעבודה ולכל החברה כלה והכלל "ואהבת לרעך כמוך", לא מש לרגע מנגד עיניו.

הוא שמש דוגמא לדור הצעיר בבחינת "רבי מכבד עשירים". משה ז"ל הוכיח שאפשר להיות תמים, ישר, ענו, וצנוע ויחד עם זה להשיג השגים

גדולים במקצוע ההוראה. מעצמו תבע תמיד דין וחשבון אם מלא תפקידו בשלמות ולא התרשל במלאכתו. משה לא קבל את בית ספרו מן המוכן אלא כתת רגליו בבקורי בית אצל הורים ושדל אותם להעביר את ילדיהם לחנוך דתי, שבו הוא ראה יסוד קיומו של עם ישראל.

משה קנה עולמו עד למלחמת ששת הימים בחריצות עבודתו התמידית ובמסירות נפשו עליה. אני זוכר מנסיוני האישי שמשה אהב לקבל הטפת מוסר אפילו כשזו פגעה לכאורה ביוקרתו והשתדל לתקן מה שנתן לתקון. אותם המניעים הנפשיים של אהבת-עמו שמשו בשבילו כח דחף לאהבת ארצו המקודשת ולהקרבת עצמו עליה עד בלי השאר אפילו נקב קטן בפשו לדאגה לעצמו.

הוא היה בבחינת "ספרא וסייפא כרוכים ביחד". הוא קים הלכה למעשה דברי הנשר הגדול בהלכות מלכים פ"ו ט"ו מעשה אבות האומה סימן וסמל דרך החיים לבני האומה בכל התקופות ובכל הדורות. באותו הלהט של האמונה שהוביל אבי האומה את בנו לעקידה. והבן הלך עם אביו יחדיו אחרי שגלה לו אביו — "לעולה בני". הלכו בני האומה במלחמת מצוה האחרונה לשחרר את עמם וארצם. הם הוסיפו עוד פנינה אחת למחרות: "ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא". שהוא המושג — ארץ בני עמם.

אברהם אבינו במלחמתו נגד ארבעת המלכים שמש דוגמא לבניו איך נחלצים למלחמת שחרור נגד עמים שעולים עלינו במספרם.

אלו הם המעינות שמהם שאבו הלוחמים שלנו כח גבורתם העילאית. הם הגשימו בעצמם, בגופם ובנפשם ההגדרה האלקית על השאלה של אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה". במושג — באיזה כח אוכל לקיימנה לנצח בידי בני? התשובה היתה — "בקרבות" (מגילה ל"א ב).

בזכות בנים כמשה ז"ל וחבריו שנפלו בקרב ובזכות כל אלו שיבדלו לחיים ארוכים שהיו מוכנים לקרבות, זכינו לשחרר את כל ארצנו מידי אויבינו שהשתלטו עליה והחריבוה. אשרי הורים שגדלו בן כזה וזאת נחמתם ביגונם.

תהי נפשו של משה צרורה בצרור חיי הנצח של האומה. תפילתנו שבנו ובתו יתחנכו ברוחו ובדרכו של אביהם הגדול והדגול ובימיהם יתגשם חזון נביאנו: "וכתתו חרבותם לאתים... ולא ישא גוי אל גוי חרב".

קדיש זרם

כוכב דרך – ודעך ...

מה מאד כואב הלב להרהר במציאות הלזו – כי משה איננו עוד
עמנו – כי נקפד פתיל חייו ונלקח מאתנו במיטב שנותיו.
כאשר מהרהר אני בזכרונות הימים שעברו, ובתולדות הכרותי עמו,
עולה לנגד עיני דמותו כשראיתיו לראשונה. היה זה בבית הכנסת – כאשר
עבר עם משפחתו לגור ברמת-יצחק, והוא עדיין צעיר לימים – ומיד שבה
את לבי בקסמו האישי, עוד טרם שהספקתי לעמוד על אופיו.
אם כי מטבעו נחבא אל הכלים היה, לא יכול היה להסתיר את אישיותו
החביבה. כשרונותיו הברוכים יחד עם מדותיו והליכותיו הנאים, היוו אישיות
מענינת ושובה לב.
אדם בעל מח הוגה צלול ומעמיק, ולב פתוח לאידיאלים יפים ונעלים
כזה היה משה ז"ל.

תמיד מוכן היה לכל משימה. וכל תפקיד שקיבל, היה מבצע במסירות
ובהצלחה מרובה. אם היה זה כבעל-קריאה בבית הכנסת, שכאשר היה
קורא בתורה היו הכל דרוכים בהקשבה לשמוע קריאת התורה בשפה ברורה
ובנעימות. ואם בתור מנהל בי"ס ממלכתי-דתי בנוה יהושע, שבזאת ראה
משימה קדושה לחנך נוער לתורה ומצוות. היה כולו נתון להקנות לתלמידיו
מה שיותר תורה ודעת. וכפי שנתגלה בשליחותו האחרונה למען העם
והארץ בתור חייל לוחם המקריב חייו להצלת עמו.
אין מילים לתאר גדלותו וקדושתו של אדם אשר כל חייו היו שרשרת
של הקרבה עצמית, ואשר מתוך אותה מסירות נפש החזיר את נפשו הטהורה
ליוצרה.

חשך עולמם של הוריו, ורב היגון בלבות תלמידיו-חניכיו, חבריו
וכל מכיריו – מוקיריו.

כוכב דרך – ודעך ...

משה משה

משה משה, הוא למד תורה בעולם הזה,
והוא עתיד ללמד בעולם הבא.
(מדרש רבה, שמות פרשה ב')

כלנו כואבים את הכאב הגדול על אבדן הבן היקר. לא עשה למישהו
עוול בימיו הקצרים, לא לחם בשביל לזכות לתהלת גבורים, לחם ככל
אחיו כדי לחיות, לעזור לחנך, לחם להיות יחיד בתוך הכלל כולו, כמו שרוצה
כל נפש חיה בעולם כולו. לחם בשביל לחיות כיהודי בארצו, ובגלל זה
נפל חלל. לא רצה להיות יהודי נאנח בארץ אחרת שלא לו, לחם בשביל
להשאר כאן, משום שזוהי ארצנו וארץ אבותנו הקדושה.

כל בוקר היה יוצא לעבודתו הנעלה ונהנה לראות פרי עבודתו הנמרצת
ועמלו הרב כמנהל בית ספרנו, להקים דור חדש חדור הכרה דתית, דור שומרי
תורה ומצוות, דור המתקרב יותר ויותר אל הגאולה הנכספת, דור שאולי
היה יותר מבין את צעדי הענק של עמנו בזמן האחרון מאשר מבינים אותם
בני הנוער האחרים.

והוא איננו, לא רק בשביל המשפחה, אלא גם בשבילנו, בשביל כל
העם הוא איננו, וכל כך כואב הלב על אבדה כזו, כמה יקרה וחסרה לעם
היהודי נפש טובה ונאמנה כפי שהוא היה.

כולנו עומדים בראש מורכן מלא אבל ויגון על אדם יקר זה, וכל יד
באשר היא תאסוף את כל הרחמים שבלב ותלטף את היתומים הקטנים,
וכל פה יקבץ את כל הטוב והרחמים שבנפשו היהודית, כדי להביע את
תנחומיו לאם ולאב לאשה ולילדים.

יודעים אנו כי לא בדמעות תנוחמו. אילו הייתם רק אתם הורים
שכולים, אילו נשאתם לבדכם יתומים קטנים, אז היה האסון יותר מחריד,
אולם תנוחמו בזה כי כל העם שכול ודואב יחד אתכם, כי כל אם עבריה
נותנת חלקה באהבה אליכם, כי כל לב יפרוס מתוך תוכו מסירות ונאמנות
לכל אחד מכם. אהבה ונאמנות לכם, ותהלת הנצח ליקירכם.

אשמע את קולו הערב, המספר לי על בית-ספרו ועל בנו הקטן הנחמד.
מה זה? הנכון הדבר? או שאני מדמין לי דבר איום זה.

מדוע דודי דוקא, מכל החיילים בארץ. האם לא אוסיף לשמוע את
קול טרטור קטנועו הלבן?

יום אחד לקחני אתו לבית ספרו ומה שראיתי עלה אף על דמיוני:
ראיתי בנין אפור וגדול וסביבו הרבה ילדים. כשאך ראו הילדים את דודי
— רצו מיד לקראתו, כאילו היה אביהם.

בית ספרו היה מסודר ונאה.

לאחר הבקור נסעתי לביתו — שם היתה לי תמיד חויה בפני עצמה.
הבית מלא ספרים על מיני נושאים שונים.

בסיומו של היום, החזירני הביתה, בברכו אותי לשלום. רצתי אחריו
ותפשתי אותו. הוא השיב לי באגרופים באמרו: „נו, שמן — בא תרוה
קצת“. כך נהג להתבדח עמי.

זכות אחת גדולה היתה לי, מכל משפחתי הייתי אני היחידי והאחרון
שדברתי עמו. הזכות נתגלגלה לי בדמות שתי שיחות טלפוניות ישר
מהדרום הרחוק כשאמי לא היתה בבית.

רביק זרם

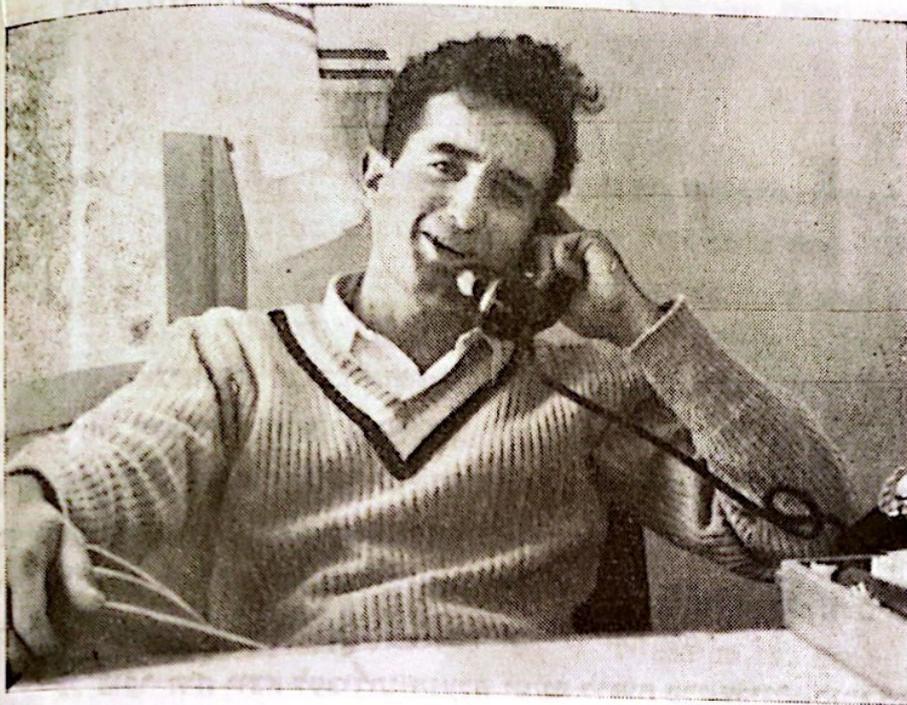
לזכר דודי משה

„נורית“, בשר לי אבי ברגע שנכנסתי הביתה „דודך משה נפל
בקרבות בסיני“.

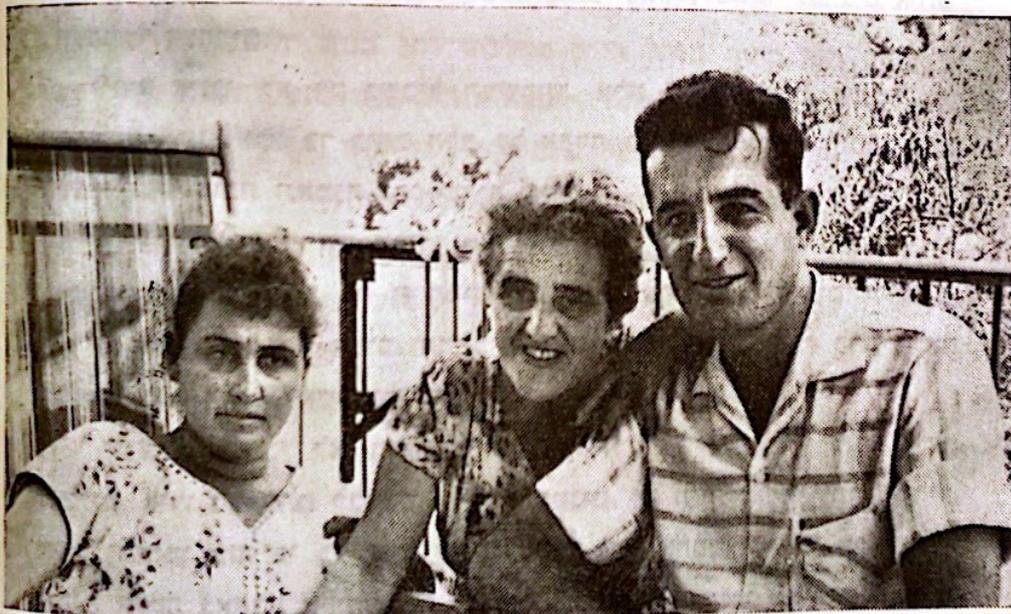
„מה? קראתי, כיצד זה קרה? אבא, מה פתאום, למה? איך?!...“
„הרגעי, נורית, הרגעי“. פנה אלי אבי. „משה נפל בקרב על בירגפגפה,
בשעה שפגע פגז במכוניתו העמוסה נשק“. אבי השתתק. הבטתי אל פניו
שהביעו עצב וכאב רב. דממה מעיקה ירדה על ביתנו ואני שקעתי
במחשבות:

„מדוע זה קרה? הרי רק לפני כשבועיים ראיתי אותו עליז וצוחק,
איך זה יתכן שלא אראה אותו יותר? ומה עם בניו ואשתו? מה יהיה
עליהם? איך זה קרה? מדוע דוקא אליו התאכזר הגורל? הרי הוא כה
טוב לב וישר. לא, לא אינני מאמינה. הוא יחזור בריא ושלם ואני אראה
אותו שנית, אשוחח אתו ואצחק עמו. אבל הרי אבי אמר שהוא נהרג
כאשר התפוצצה המכונית ושהוא לא יחזור? אוי למה?“ הבינותי מה ארע
ופרצתי בבכי.

נורית רוטנברג



ליד שולחן עבודתו בבית ספר "מורשה" יום אהבה גדול לילדיו



בסניף השני של המוסד, עם אמו ואחורו

חברנו ומנהלנו — משה

חזרנו לבית־הספר לאחר חופשת־הקיץ. השמים היו בהירים ובלבנו — עננים. התקרבו לבנין ונעצרנו. כמו לפי פקודה העפנו כלנו מבט לצד שמאל, חפשנו משהו. לא! היא לא היתה שם. הוספה הלבנה לא עמדה במקומה. אט נכנסנו פנימה. דממה מעיקה שלטה בכל. העצים הרכים שלאורך הגדר זעקו: „הוא איננו“. פניו שחיכו נוגות מתוך התמונה עטורת המסגרת השחורה, זעקו: „איננו“. חדר־המורים של היום הראשון ללמודים, אשר תמיד כולו מהומה, שמחה, צחוק וצהלה; הנמיד קולו, הרצין מבטו, הרהר בדמע: „הוא איננו“.

הנה חדרו הקטן והמיותם. שלחן־הכתיבה נקי ומסודר, הכסא ריק. כוננית־הספרים שהיתה גדושה ספרים ותקליטים, נתרוקנה אף היא, שהרי שלו היו, מביתו הביאם. והנה עוברים לפנינו בסך הכלים והמכשירים למיניהם: האפיסקופ, הטייפריקורדר, הרדיו־פטפון, מכונת־ההקרנה, המקרר רופון הנודד. מה רב השימוש שעשה בהם, איך אהב וטפח כל מכשיר כאילו יציר־כפיו הוא. — „התדעו כי אפשר ללמד את הילד לכתוב חבור בעזרת האפיסקופ“? — כך אמר. — „אני יכול להוכיח לכם כי אפשר לשפר את הקריאה אצל המתקשים בכך, בעזרת הטייפריקורדר“. — גם זאת אמר.

לא הספקת להתוכח, להגיד: כן, או לא, והנה הוא נצב בכתתך כשהמכשיר בידיו והוא מוכן ומזומן לאמת ולהוכיח את אשר אמר. הזוכרים אתם את דרך דבורו? את חיוכו התלוי בקצה־שפתיו? האם גער אי־פעם במורה שאחר? בחיוך מתנצל קבל פני המאחר: — „ודאי הכית זמן רב לאוטובוס“. ובאיזו נחת ויראת־כבוד דבר אל הורי התלמידים. והיו שבאו זועמים וצועקים ולשונם — לא נופת־צופים דברה; אך הוא לא הרים קולו, לא החמיר מבטו. בשקט פנה אליהם, ברוגע. — „קודם־כל, שבו בבקשה! למה תעמדו“? כשיצאו מחדרו שכחו את כעסם ורגזם. הענינים יושבו לשביעות־רצונם.

ושבו יושבים אנו בחדר־המורים. איש איש והרהורי־לבנו. מחשבה אחת מטרידה את כלנו: הנוכל שוב לעבוד, באותה מסירות, באותו חשק, עם אותו רצון עז להגיע לשלימות, כבשנים עברו? והרי אותו כח מדרבן, מניע ומעורר — איננו?! אותו כח — נדם. הנוכל שוב לחייך לתלמידינו,

כאשר בנפשנו פנימה — שממה, כאב, יתמות? נזכרנו באותו יום מר ונמהר, כאשר הספק הפך לודאות, כאשר המלה „נעדר“ פנתה מקומה למלה מוחשית יותר, אכזרית וקרה יותר: „איננו“. הדרך מחדר-המורים לכתה, היתה הארוכה בדרכים. ידענו כי כאשר נעמוד מול שאלתם האלנית של תלמידינו, לא נוכל לעצור בעד דמעותינו. אך לא תארנו לעצמנו כיצד נעמוד אין-אונים מול בכים שלהם. כלום ראיתם מימיכם ילדים בוכים? לא אחד ולא שנים, אלא כתות שלמות של ילדים בוכים! כן, הם בכו כלם, ומתוך בכים קראת את השאלות חסרות המענה: למה? איך? היתכן? דוקא הוא? הטוב שבטובים! שמשכמו ומעלה נשא מעל כלם, שצחקו הדהד מקצה העולם ועד קצהו, שטוב-לבו הרקיע שחקים, שיפיו הזהיר, שהתלהבותו לא ידעה גבולות...

תמונה רודפת תמונה... סרט נע של חיים יפים ומשלמים שתחלתם לפני שלשים שנה וסופם אי-שם בדיונות המדבר.

חבריו המורים



ב בית

מסור לעבודת החינוך

תמה פרשת יסורים ארוכה ועצובה. משה נמצא בקבר ישראל. נאמר למשפחתו כי הוא נעדר. משפחתו וידידיו חיכו לו יום יום, שעה שעה. הכל צפו לבשורות טובות. אך בסוף באה הידיעה הקשה. מצאוהו אי שם והביאוהו לקבר ישראל בבית הקברות הצבאי בארי.

עודנו צעיר קבל עליו את הנהלת ביה"ס מורשה ברמת-גן. לפני כן שמש בהוראה בבאר-שבע. קבל את המנוי ומיד התחיל בעבודה. ברצינות ובכבוד ראש נגש לבעיות החנוך השונות.

מסור היה בכל נפשו לעבודת החנוך. נסה להבין כל ילד וילד. חפץ לעזור לכל אחד מהם לפי דרכו, נסה דרכים שונות בהוראת המקצועות השונים. התלהב מכל רעיון חדש והלהיב גם את המורים שעבדו במחיצתו. ראה שלא הצליח כל-כך, הילדים לא התקדמו באותה מהירות שציפה לה, נסה דרכים אחרות. מוכן היה תמיד לשמע על שיטות חדשות ועל מכשירי עזר נוספים — בעצמו השתמש בהרבה אמצעים על מנת ללמד ולקדם את התלמידים. חשב הרבה על דרכים בעבודה.

חרוץ מאד, בעל מרץ ורצון טוב, הקדיש שעות רבות כשהוא שקוע ריבו ככולו בעבודתו. קבל על עצמו כל עבודה שתביא להתפתחות ולהתקדמות בית-הספר.

מיעט להשתתף בישיבות או כנסים, לכן רבים מחבריו לא הכירוהו. צנוע היה, אך דרש הרבה מעצמו ומאחרים. במכתב האחרון בקש לחכות לו בסדור התקן והמורים. אהב את ביה"ס, אהב את התלמידים. בשנה שחלפה גמר המחזור הראשון.

שמחנו כלנו בשמחתו ושמחתו היתה רבה. דאג לכל הבוגרים, כאב טוב הדואג לבניו. השתדל כל-כך שימשיכו ללמוד וימשיכו בחנוך הדתי — הבוגרים באו אליו לביה"ס היסודי, יצאו לתפלה למנין ביה"ס ובאו להתייעץ ולשוחח אתו על בעיותיהם.

מורה ומחנך טוב היה. מלא רעיונות ותכניות. מלא תקוות והבטחות. אצה לו הדרך בחייו, בפעלו ואף במותו. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

דמות קורנת אור

כותב אני שורות אלה בערב יום הכפורים, עת בה עולים זכרונות רבים, ועולה דמותו הזוהרת של משה ופנירסקי הי"ד, מורה ומחנך למופת. היה זה לפני שנים מספר כאשר שמש מחנך כהה ח' וסגן מנהל בית הספר הממלכתי-דתי "מעלות" בבאר-שבע, במשך שלש שנים חנך את כתתו זאת ואת כל אהבתו לתלמידיו, ואת כל מרצו הרב השקיע בהם, כולם ילדי עולים של השנים האחרונות. מאז היה זה למעין מסורת בבאר-שבע, שבכל שנה אחת מכתות ח' בעיר, המצטינות, באה תמיד מבית ספר "מעלות". הוא הקנה לילדים הרגלי עבודה ולמידה, אסף להם חומר, שכפל עבורם דפי סיכום ועבודה, והכניס אותם לעולם הספרים. בשעות קבועות כל שבוע נפגש אתם בספריה העירונית, הדריך וכוון אותם מה לקרא, וכיצד לרשם, וכך פתחו לעצמם דרכי חשיבה והבנה משלהם.

כאחראי לחברת הילדים ולעתון בית הספר הלך בדרכים חדשות: נציגי ועד התלמידים נסעו לבתי ספר אחרים במחוז, כדי להכיר את חייהם של בני גילם במקומות שונים. תמצית השיחות בפגישות אלה פורסמה אח"כ בעתון הילדים.

נציגי התלמידים בקשו וקבלו ראיונות עם אנשי צבור חשובים. כך נפגשו עם דוד טוביהו, ראש העיר באר שבע דאז, הציגו לו שאלות נוקבת ושמעו מפיו הסברים. הם לא התביישו להביע את תמהונם שבבנין החדש של בית ספרם אין ארונות בחדרי הכתות. גם ראש העיר התפלא לשמע זאת, רשם בפניו, וכעבור כמה שבועות הותקנו ארונות קיר. לאחר הפגישה רצו כמובן כל ילדי בית הספר לקבל פרטים על הראיון, אך עליהם היה להודין בסבלנות ולחכות עד שדו"ח מלא ומקיף פורסם בעתון בית הספר, שנחטף כמובן תוך שעות, ספורות.

בהזדמנות אחרת נפגשו עם אחד השופטים והוזמנו לחזות בעבודת בית-המשפט ביום מסוים. תיאור מענין עם מוסר השכל ברור הופיע אח"כ בעתון.

חברי אגודת הבריאות בקרו בתחנת "מגן דוד אדום" והוזמנו גם לבית החולים המרכזי בנגב. את רשמיהם פירסמו כרגיל בעתון, אך הרבה יותר מזה נשאר חרוט בזכרונם וכוון בודאי את צעדיהם בחיים.

בית הספר לחינוך

של האוניברסיטה העברית ומשרד החינוך והתרבות
המחלקה להשתלמות

תעודה זו

ניתנת למר (ת) ופנירסקי משה

לאות. כי השתתף (ה) בשעורי ההשתלמות האוניברסיטאים על
בעיות מינהל וארגון בבית הספר היסודי בעונות הקיץ של השנים
תש כ"א..... תש כ"ב..... וכי מלא (ה) אחרי כל החביעות
ששיעורים אלה העמידו בפניו (ה).

ירושלים. כ" בסיון תשכ"ו

מנהל בית הספר לחינוך
מ.א. סגן

יכולנו לאשר לו עוד נהול חוגים, ממש התחנן — מתוך חרדה למפעל, כי נמצא דרך ונאפשר לו להמשיך.

איך חובה כי המנהל יוותר על שעות הנהול הנתנות לו. אולם משה דאג לתלמידיו, וכשהכתות היו בלתי מאוכלסות ותקן השעות לכתה לא היה מלא, לא הסס, וויתר על שעותיו למען הכתה. לכתה נוספו שעות ונהול בית-הספר לא סבל — מזמנו נתן.

משה בלה אף את ימי החופשה בבית-הספר. התרוצץ להכין ציוד וספרי למוד. הוא רצה כי כבר ביום הראשון ללמודים יהיו הספרים בידי תלמידיו.

בית-הספר היה צעיר וטבעי הדבר שבית-ספר צעיר אינו משופע בציוד ודרוש זמן כדי לרכוש, בהדרגה, את כל מה שדרוש לבית-הספר. משה לא רצה לחכות. היה יושב במשרדי המחלקה מסביר ותובע. רצה להשיג את הכל ומיד. רצונו זה להעשיר את בית-ספרו בתקופה קצרה הביא איתו לא פעם להתנגשויות עם מוסדות.

קשה היה לו להתאים את עצמו למסגרת איטית יותר, כובלת.

טוב היה לראות את משה בבית-ספרו. את התלהבותו, את הברק בעיניו. היום נראים לי הויכוחים עם משה באור אחר... צר לי מאוד כי הויכוח עם משה נפסק כה מהר. צר לי כי לא ניתן למשה לראות את תלמידיו כבוגרים. צר לי כי לא ניתן למשה לבסס את בית ספרו כפי שרצה. עם הקריאות הראשונות לדגל, בימי המתיחות, נקרא גם משה לדגל. אין לי ספק שאותה התלהבות, אותה מסירות שאפיינה את משה המחנך, אפיינה גם את משה הלוחם.

בקרתי לא פעם בבית-ספרו בימי המתיחות. בית-הספר התנהל ללא מנהלו. ראיתי וקראתי את מכתביו מהמחנה. כל מכתב מלא דאגה לנעשה בבית-הספר, דאגה לתלמידים, דאגה למורים ואף דאגה לעץ שעמד בחצר. מי ישקה אותו? מי ידאג לו?

בית-הספר עומד על תלו. תלמידים חזרו אליו, ממלאים אותו בקולות לימוד ומשחק. אף המורים חזרו ועומדים על דוכנם וגם העץ עומד בחצר וצימח, רק משה לא חזר... כשם שלא עשה חשבונות רבים בחייו כן לא עשה חשבונות רבים בשליחות הגדולה שדרשה את חייו. אנו גאים בו ויחד עם זה כואבים ושותפים לכאב הוריו, לכאב הרעיה והילדים.

יכולנו לאשר לו עוד נהול חוגים, ממש התחנן — מתוך חרדה למפעל, כי נמצא דרך ונאפשר לו להמשיך.

אין חובה כי המנהל יוותר על שעות הנהול הנתנות לו. אולם משה דאג לתלמידיו, וכשהכתות היו בלתי מאוכלסות ותקן השעות לכתה לא היה מלא, לא הסס, וויתר על שעותיו למען הכתה. לכתה נוספו שעות ונהול בית-הספר לא סבל — מזמנו נתן.

משה בלה אף את ימי החופשה בבית-הספר. התרוצץ להכין ציוד וספרי למוד. הוא רצה כי כבר ביום הראשון ללמודים יהיו הספרים ביד תלמידיו.

בית-הספר היה צעיר וטבעי הדבר שבית-ספר צעיר אינו משופע בציוד ודרוש זמן כדי לרכוש, בהדרגה, את כל מה שדרוש לבית-הספר. משה לא רצה לחכות. היה יושב במשרדי המחלקה מסביר ותובע. רצה להשיג את-הכל ומיד. רצונו זה להעשיר את בית-ספרו בתקופה קצרה הביא איתו לא פעם להתנגשויות עם מוסדות.

קשה היה לו להתאים את עצמו למסגרת איטית יותר, כובלת.

טוב היה לראות את משה בבית-ספרו. את התלהבותו, את הברק בעיניו. היום נראים לי הויכוחים עם משה באור אחר... צר לי מאוד כי הויכוח עם משה נפסק כה מהר. צר לי כי לא ניתן למשה לראות את תלמידיו כבוגרים. צר לי כי לא ניתן למשה לבסס את בית ספרו כפי שרצה. עם הקריאות הראשונות לדגל, בימי המתיחות, נקרא גם משה לדגל. אין לי ספק שאותה התלהבות, אותה מסירות שאפיינה את משה המחנך, אפיינה גם את משה הלוחם.

בקרתי לא פעם בבית-ספרו בימי המתיחות. בית-הספר התנהל ללא מנהל. ראיתי וקראתי את מכתביו מהמחנה. כל מכתב מלא דאגה לנעשה בבית-הספר, דאגה לתלמידים, דאגה למורים ואף דאגה לעץ שעמד בחצר. מי ישקה אותו? מי ידאג לו?

בית-הספר עומד על תלו. תלמידים חזרו אליו, ממלאים אותו בקולות לימוד ומשחק. אף המורים חזרו ועומדים על דוכנם וגם העץ עומד בחצר וצומח, רק משה לא חזר... כשם שלא עשה חשבונות רבים בחייו כן לא עשה חשבונות רבים בשליחות הגדולה שדרשה את חייו. אנו גאים בו ויחד עם זה כואבים ושותפים לכאב הוריו, לכאב הרעיה והילדים.

קשה לנחם הורים, קשה לנחם רעיה צעירה. כל מלה תהיה חוורת ודלה,
כל מלה מתגמדת מול הקרבן הגדול, מול היתמות והכאב.
אולם אנו מוצאים ספור הקשור לר' יוחנן בן זכאי ותלמידיו, אולי
אפשר למצוא בו מילת נוחם.
ר' יוחנן בן זכאי בן היה לו ומת עליו, ונכנסו תלמידיו לנחמו.
נכנס ר' אליעזר ואמר, רבי, אדם הראשון בן היה לו ומת וקבל עליו
תנחומין, אף אתה קבל תנחומין. ענה לו ר' יוחנן בן זכאי, לא די לי שאני
מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי את צערו של אדם הראשון.
נכנס ר' יהושע ואמר לו: איוב, בנים ובנות היו לו ומתו כולם
ביום אחד וקבל עליהם תנחומין. אמר לו: לא די בצערי שאני מצטער
בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של איוב.
נכנס ר' יוסי ואמר לו: אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם
ביום אחד וקבל עליהם תנחומין, ולא רצה ר' יוחנן להתנחם.
נכנס ר' שמעון ואמר לו דוד המלך בן היה לו ומת וקבל תנחומין
ולא רצה ר' יוחנן להתנחם.
נכנס ר' אלעזר בן ערך ואמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר
דומה לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון. בכל יום ויום היה בוכה וצועק
ואומר לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום. אף אתה רבי, היה לך בן,
קרא בתורה, בנביאים ובכתובים, משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם
בלא חטא ויש עליך לקבל נחומין כשהחזרת פקדונך שלם. אמר לו ר' יוחנן
— אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמים.
גם אנו כך — לא ננחם אתכם בזה שאנו דור של שכולים, שאבדנו
נפשות יקרות בשואת ישראל, לא ננחם אתכם בזה שאינכם יחידים
בכאבכם, כי אלפים נתנו חייהם למען תקומת ישראל, לא נוסף צער
על צערכם.
אולם, בן היה לכם — מסור ואוהב, גדלתם אותו לתורה ולמעשים
טובים והוא הלך בדרך טובה וישרה. היה בן מסור, בעל ואב אוהב, ורצה
שר האומה כי בניו יעמדו על נפשם להלחם למען נצח ישראל ולמען
שלמות הארץ, ובנכם מלא את שליחותו עד תם.
והפקדון חזר לבעל הפקדון — טהור, כשהילת גבורים עוטרת את
נשמתו. והעם כולו מאוחד באהבתו לגבוריו,
יהי זה נחמתכם.

על משה, כי איננו...

מבין אני לרוחם של מנציחים הכואבים את שאהבה נפשם; אך משה ז"ל הן עוד כה קרוב הוא ואין הכח הנפשי לחשוב כי באמת כה רחוק הוא שיש להנציחו.

הן זה לא כבר, שנים מספר בלבד, שהכרנו איש את רעהו; וכמו זה עתה נפגשתי בו כשהוא עומד על משמרתו בבאר-שבע העיר, בתפקידו היום כמחנך, מורה לילדים עולים.

באתי, ראיתי ונוצחתי.

באנו לבית ספרו כמטילים בנגב הצפוני. רק שמו שמעתי מפי אחותו רחל שתחיי' לאורך ימים טובים, שהפנתה אותי אליו להיות לי לעזר בשעת הטיוול. רחוקה מאוד היתה אז המחשבה כי במהרה נשוב ונתראה בעבודה שכם אל שכם.

כיצד קבלנו משה הי"ד? הניח כל עסקיו ונתפנה אל הבאים לפנות לנו מקום לינה נוח ונקי. מהר והוציא מפות, הסביר והדריך. ומשהגיעה העת ללכת הביתה, אין הוא ממחר, אלא מוסיף להציע הדרכה והנחיה לקראת הלילה.

למחרת בבקר שוב הוא מוכן לסייע ולעזור.

נפרדנו כשהוא מלווה אותנו בתקוה להתראות אצלנו, כדי שנוכל להחזיר לו כגמולו. והכל כה בקלות, בנחת ובטוב טעם.

והנה לפתע, לאחר שנתים ימים ומשה ז"ל ניצב לפניי כידיד ותיק, מלא מרץ ואון, ומבשרני כי עובר הוא לעבוד אתנו, באותה העיר. ולאחר זמן מתברר שלא זו בלבד שעבר לעבוד בעירנו — אלא החל עבודתו שכם אל שכם בכפיפה אחת.

אין מלים בפני לתאר שתוף פעולה מלא, הגון וכנה ששרר ביננו. ולאחר מכן, משהחל לנהל את ביה"ס, בא אלי לבית ספרי, לשמוע מה חדש? אך לא רק לשמוע אלא גם להשמיע, לעוץ ולהתיעץ, להציע פעולה נוספת בשטח נוסף. והפעולות רודפות אחת את חברתה, והניסויים משתלבים בעבודה השוטפת.

לא חלפו ימים רבים ונודמן לי לקיים מצוות פדיון הבן שנולד לו ולרעייתו בתיה שתאריך ימים, למו"ט — והוא כלו קורן משמחה ומאושר.

מאז עברו שנים, התלמידים התפזרו לכל חלקי הארץ, אך בטוחני שהזרע הטוב נבט ונתן פרי, ובלב כל אחד מהם ממשיך לחיות משהו מדמותו הקורנת אור של מורם מחנכם — משה ופנירסקי הי"ד. תנצב"ה.

פ. זומר

ראש מחלקת החינוך בעיריית ר"ג

ומשה איננו...

ביום השלושים לנפילת משה, עמדנו ע"י קברו, באותו שדה תהילות של עמנו ע"י קבוץ בארי.
עמדנו ע"י קברו של מחנך ולוחם, כשראשינו רכונים ובלבותינו צער — צער עמוק.
באותו מעמד לא נשאו הספדים. ראש חודש היה ולא יכולנו להביע את אשר בתוכנו ולא יכולנו אף לאמר מילות נוחם למשפחה השכולה. יהיו שורות אלה הספד לו.



משה נהל את בית-ספר "מורשה" משנת 1962. בית-הספר היה נתון בתנאים קשים מאוד, ללא בנין, ללא חדרי שרות, ללא פנת עבודה למנהל, ונוסף לזה היה בית-הספר מפורז בסניפים. משה קבל עליו את הקשיים באהבה. עשה כמיטב יכולתו כדי לשוות לבית-הספר צורה של מוסד חנוכי ולמלא אותו תוכן חנוכי.

רווח לו למשה כשעבר בית-הספר למשכנו החדש, לבנין עם כתות מלאות אור, עם שרותים ואף פינה למנהל. משה נרתם לעבודה בהתלהבות, התלהבות שחרגה ממסגרת החובה המוטלת על המנהל ואף על המנהל המסור ביותר. הוא רצה להרים את בית-ספרו בבת-אחת. הוא השתוקק לקפיצת דרך אשר תעלה בבת-אחת את רמת הלמודים, אשר תעשיר את נפשם של תלמידיו, אשר תרבה ותעשיר את הציוד הלמודי ואשר תהפוך את בית-ספרו למוסד חנוכי טוב ויפה. רצון זה ומסירות זו הכתיבה לו פעולות שהם מעל ומעבר לחובתו.

אין חובה כי המנהל יקח על עצמו באופן מעשי את כל הדאגה לחנוך המשלים. משה היה מנהל את החוגים, מדריך את הקבוצות, מכין בעצמו כל טכס וכל הופעה של תלמידיו. הוא לבדו, בגופו ובנפשו. כשלא

מה רבו התכניות : לשפר, לשכלל, להעשיר, להעמיק, לפתח, לגדל ולהתרחב — כל כלו רצף של פעלתנות יוצרת. ותותר הדממה.
...לך דומיה — תהלה.

יש טעם למותו כשם שהיה טעם לחייו. גבור, טהור, קדוש.
— במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירין...
הוא לא מת.

הוא חי בלבותיהם של עשרות, עשרות ילדי ישראל, אשר טפחם באהבה ובמסירות אין קץ.

הוא חי בלבותיהם של חבריו המורים, אשר דבקו בו בהערצה ובכבוד. נשמתו צרורה בצרור החיים. בצרור חיי הנצח של עם ישראל כאחת מדמויות המופת, אשר לאורה יתחנכו דורות. משה לא מת.

הוא חי.

רוחות מנשבות בבארי.

נגרות הדמעות בדממה.

יהודה מרגל

בבי"ס "יעבץ" בתל-אביב

עם חסולו המצער של ביה"ס ממ"ד "יעבץ", לשעבר ל"בנים מורחיי", בשעת סכום ודווח על המשימה החנוכית החשובה, שמלא ביה"ס הנ"ל בדרומה של ת"א 30 שנה, הגיעה בשורת איוב, על העדרו של תלמידנו משה ז"ל. רצה הגורל האיום, שגרו של משה דעך בד בבד עם בית מדרשו. משה נתבקש לישיבה של מעלה בשעת הריסת שתות ישיבתו של מטה. נדם קולה של תורה בבי"ס "יעבץ" ברח' נוה-שאנן בעת שפרחה נשמתו של משה.

פסקה משנת תינוקות של בית רבן בבית אולפנת משה המחנך. ונקפה פתיל חייו המזהירים. אבני קירות בי"ס תזעקנה איכה נתן לסתום את הגולל במקום שבו ספגו תורה ויראה בחורים פארי הדור כמשה ז"ל. משה עלה לרקיע בסערה וזעזע את לב כלנו הכא בעלמא דשקרא. בהפסקות ירדנו לחדר המורים ומעיפים עין על תמונות מחזורו של משה ז"ל. תמיד שוחחנו על חוט של חסד וצניעות המשוך על פניו של משה.

כך ראינו אותו בכתה כנער וכך ראינו אותו כמבוגר כמחנך וכמנהל
בי"ס. צחוקו הקל והמשכנע קנה שביתה עמוק עמוק בנבכי נפשנו.
ספר הבוגרים בידינו ומשה ופנרסקי מופיע שם בכל הדרו והודו,
אחד מהמסיימים המובחרים, שהגיע לכותל המזרחי של בוגרי בי"ס.
הרינו גאים ומתפארים שנתנו חלקנו לעצוב דמותו האצילה של
משה ז"ל. משה סיים את למודיו במחזור ו' והלך לעולמו במלחמת 6
הימים. משה קדש השם כחבריו קודמיו תלמידי ביה"ס. ש. אש רפי ועוד,
גבורי מלחמת השחרור.

הקדוש, תלמידינו משה, בודאי שמע, האזין וספג בקרבו את מעשי
הגבורה של בחורי ההגנה, אצ"ל ולח"י, שקנו שביתה בבנין ביה"ס,
באפילת הלילה במחתרת. משה בודאי קבל על עצמו, שבהגיע המבחן
ילך בדרכם. הוא קיים ולא אכזב. נהל ושפך דמו על במתי האידילים
הטהורים, שהציב לעצמו.

אמו של משה הנער הקטן, הרך, החייכן — עסקנית פעילה בועד
הורי בי"ס "לבנים מזרחי", אינה אומרת דיינו על ידיעותיו של משה
בנה, שואפת להרחיב את אופקיו, להעמיק את ידיעותיו בלמודי קודש.

מנהל ביה"ס. מר טביומי ז"ל, מטיל עלי להכניס את משה תחת
כנפי היהדות הרחבה, משה עושה את אזניו כאפרכסת. הוא כבש את לבי
בצחוקו הקל והתמים, בהקשבתו בלי מצרים ובשתקנותו. שנים עברו
הלפו ומשה נעלם לבתי אולפנה אחרים, בשנים אלו עוצבה דמותו הרוחנית,
השתלם ועלה מעלה מעלה.

ביום בהיר אחד הגיע לבי"ס מכתב ממשה מבאר-שבע, כתוב פנים
ואחור, בדרך ארץ, באדיבות כמורא רבך... משה סגן מנהל בעיר אבות
והוא נכסף לחזור למקור מחצבתו, לאכסנית תורה ראשונה שלו ברח'
נוה שאנן 12 בת"א וללמוד דרכי חנוך ושיטות למוד של רבותיו הותיקים.

נפגשתי אח"כ עם משה ז"ל בכנוסי מורים ומנהלים, בקורס מנהלים
בירושלים. משה אינו משנה ממנהגו, אותו הצחוק הלוכד את לבנו. משה
רציני מקשיב ושותה בצמא את דברי חבריו מוריו החדשים ונהנה שגם
מוריו הראשונים נמנים על המקשיבים והמשתלמים. חבל על דאבדין
ולא משתכחין!

בית ספרו של משה – לדוגמא

ביום י"ב שבט תשכ"ז (16.12.66) התכנסה פגישת המנהלים הקבועה שלנו בבית ספר "מורשה" ברמת-גן. מנהלו של המוסד, הח' משה ופני, הדריכנו בבית ספרו. המוסד עשה רושם מסודר ומאורגן יפה. לאחר הסיוור, כרגיל, ישבנו לדיון ובתחילה ספר המנהל על ביה"ס. בסקירתו עמד על ההטרוגניות הרבה של המוסד, על אף היותו בנוי בסביבה טובה ובנויה. ההפרש בין סוגי אוכלוסית בית הספר רב ושכבת בינים כמעט נעדרת בכלל. הוא הסביר כי הפער הרב בין סוגי התלמידים והעובדה שהכתות הקטנות מנעו הקבצה לפי רמות, חייבו נסויים פדגוגיים שונים. נוסחה עבודה עצמית בקבוצות במקום השעור הפרונטלי.

לשעור המשותף לכל הכתה הוקדש כשליש מהזמן והשאר ניתן לעבודה קבוצתית, כשהמתקדם עוזר תמיד לחלש יותר. בשטה זו עבדו כשנה וראו כי על בעית הפער לא התגברו.

שעורי בית נתנו בדרגות קושי לפי הרמה. כל הזמן שאפנו התלמידים לעבור מדרגה לדרגה. השתמשו בשעורי עזר שנתנו ע"י הקרנות השונות והרחבת מסגרת הלמודים. קיימו חוגים למתקדמים ומחוננים בחשבון, אנגלית צרפתית, תלמוד, עסקו בהוראת דקדוק פונקציונלי.

המפקחת, גב' ליפשיץ, ציינה כי המוסד די חדש. על אף הפער ההתחלתי, עושה המוסד רושם מגובש למדי. המציאות היתה מרה מבחינת הפער ופזור אוכלוסיי בית הספר. צוות המורים לא קבל את הדין והתמודד במציאות מבלי להגביל עצמו בזמן. מרבים בעבודה עצמית, בעבודה בסטנסלים וחוזרים ומנסים דרכים ושטות.

החבר מ. כץ ציין שבבית ספר זה התקדמו בצעדי ענק. לפני שמשה ופני נכנס להנהלת המוסד, גדולה היתה הסכנה שהוא יתפרק. הבעיה הסוציאלית חמורה, אך אם כך ימשיכו, יש סכויים שהפער יעלם תוך שלוש שנים.

החברים הציגו שאלות: מר דאובה שאל אם הפער קשור במוצא התלמידים, מר טברסקי שאל אם בדקו את ההבדלים בשטות עבודה שונות ובמקצועות שונים. במה הצליחו יותר ובמה פחות?

משה ופני השיב לשאלות וציין כי אין חפיפה בין פער ומוצא. אבל

מה לא עשה כדי לכבדני? כמה טרח כדי שתהיה לנו, לי ולאשתי, הרגשה טובה של בני בית, אם כי לא הייתי מבאי ביתו, בגלל טרדות שהזמן גרמן, דבר שאני מצטער עליו עד היום.

תמיד היה עסוק ונחפו, כממהר למלא שליחות. ואכן הוא מלא שליחות קדושה ועמד על משמרתו, והוסיף מכוחו ואונו למעלה מכפי שנדרש. משה ז"ל לא היה איש מלחמה, אם כי ידע להלחם כדי להשיג מבוקשו. הוא לא היה ידוע כאיש קרבות — אך ידע לקרב ולהתקרב, והתחבב על כלם. איש רב פעלים, היודע לחשוב ולעשות, ליזום ולבצע. אך הגורל רצה אחרת והפך את איש הרוח והמעשה לאיש המלחמה ולחיל בקרב.

והנה, גם כאן הוא מתגלה כאיש מקשר — איש קשר, המקשר בין הרחוקים; גם כאן מחפש הוא את קרוב הלבבות, ומתקרב אל המקריבים עצמם, אל חיל החלוץ. מיד לאחר שהופגזה השירה בה נמצא ונפוצה לכל רוח, ממהר הוא להתחבר ליחידת חלוץ של צעירים ממנו. וגם לאחר שנאמר לו כי הקשר ביחידה נמצא אתם וכי המשימה שהוטלה עליהם קשה ומסוכנת, לא אבה לשמוע — אלא הצטרף אל הלוחמים, ושוב שכם אל שכם — יחד עם כלם.

רצה הגורל המר והוא נפל קרבן במלחמת ששת הימים ועודו צעיר לימים. חבל, חבל על דאבדין ודלא משתכחין... צר, צר לנו מאד על האיש, הריע והידיד שהלך מאתנו לבלי שוב — והוא כה רענן וכה מבטיח כי לגדולות נוצר...

דבורה זבורובסקי-מנקין

רוחות מנשבות בבארי

משה ופני התמיר והנאה, שחום העור ותכול העין, שקט ושליו מלבר, תוסס ורוגש מלגו, הבעה נמרצת, חמורה, אך נתחיתו השפתים הדקות, הבהיקו שנים צחורות — אור נשתפך על פניו — וסברו שובה לבבות. ככוכב לכת הבריק בשמינו, אך נצת וכבה, ותותר האפלה. משה נח מנוחת עולמים בבארי, לא נותר משה לבדו, בקרב אחים מנוחתו, אחים לראשית הדרך ואף לסופה, אך המסלול היה קצר כל כך.